

Γ Ι Α Ν Ν Η . Σ . Κ Α Λ Τ Σ Α

Διδασκάλου Ψαρών (Περίοδος 1951-1965)

Αναφορά στην Ιστορία των Ψαρών

Νοέμβριος 1993

Με Δαπάνες "ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ ΨΑΡΙΑΝΩΝ"

Π ρ ό λ ο γ ο ς

Είναι γνωστό ότι τα έθνη ζουν και μεγαλουργούν μόνον όταν είναι πιστά αφοσιωμένα στα αιώνια, αθάνατα και ακατάλυτα ιδανικά της ζωής του ανθρώπου κυρίως όμως στην Ελευθερία και όταν ενθυμούνται και τιμούν εκείνους που εθυσιάστηκαν για αυτά και παράλληλα όμως προβάλλουν στις επερχόμενες γενιές, την θυσία τους για παραδειγματισμό.

Στα πλαίσια αυτής της αρχής, η Αδελφότητα των Ψαριανών αποφάσισε να εκδόσει με δαπάνες της το παρόν ανέκδοτο δοκίμιο του αείμνηστου δασκάλου των Ψαρών ΓΙΑΝΝΗ Σ. ΚΑΛΤΣΑ και να το μοιράσει στα παιδιά του Δημοτικού σχολείου Ψαρών με μέριμνα του Ψαριανού δασκάλου Κωνσταντίνου Γ. Βρατσάνου, για να μην λησμονηθεί η ένδοξη και θρυλική εποποιία του νησιού μας.

Φιλοδοξούμε να ευαισθητοποιήσουμε την νέα γενιά προς τη σωστή κατεύθυνση σε μια πραγματικά δύσκολη συγκυρία που καθημερινά αναζητά να βρει τις παραμέτρους και την ταυτότητα της.

Θέλουμε να πιστεύουμε ότι αυτή μας η προσπάθεια θα βρει σύντομα συνεχιστές , κύρια από την μεριά της Πολιτείας.

Νοέμβριος 1993

Γεώργιος Ι. Βασιλικής

Πρόεδρος Δ.Σ Αδελφότητας ΨΑΡΙΑΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Από την Ιστορία των Ψαρών

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Μέσα στα γαλάζια τα νερά του Αιγαίου, σαν πελώριος απομονωμένος βράχος φαντάζει από μακριά το ηρωικό και δοξασμένο Νησί. Αποκομμένα και κάπως απομακρυσμένα τα Ψαρά στο απέραντο πέλαγο τα συντροφεύει πάντα η ιστορία τους.

Μια ιστορία γεμάτη θυσία και δόξα.

Τούτο το μικρό θαλασσοδαρμένο κομμάτι ξηράς, στα χρόνια της τουρκοκρατίας, υπήρξε ο προμαχώνας του Έθνους.

Όταν ακόμα, βαθύ το σκοτάδι της σκλαβιάς σκέπαζε βαριά ολόκληρη την Ελλάδα, τα Ψαριανά καράβια, με τις συχνές και ηρωικές καταδρομές τους είχαν γίνει ο τρόμος της Τουρκίας και ο βραχνάς του σουλτάνου. Και όταν σήμανε η μεγάλη στιγμή του ξεσηκωμού του γένους, το ηρωικό Νησί, με τα θρυλικά μπουρλότα και τους γενναίους ναυμάχους του, βρέθηκε απ' την πρώτη στιγμή στην πρωτοπορία του αγώνα. Και πρόσφερε τα πάντα. Και έγινε ολοκαύτωμα για την απελευθέρωση της πατρίδας.

Τούτος ο τόπος, σ' όλην την έκταση του, είναι ποτισμένος με το αίμα των ηρωικών υπερασπιστών του. Κάθε πέτρα κι ένα κατόρθωμα, κάθε ακρογιάλι και μια ιστορία, κάθε κάβος και μια δόξα. Ολόκληρο το Νησί ένας θρύλος.

Λίγα ιστορικά μέρη στην Ελλάδα ακτινοβολούν τόση δόξα και προκαλούν στον επισκέπτη προσκυνητή τόση συγκίνηση και τόσο σεβασμό, όσο τα Ψαρά.

Σαν βρεθείς σ ε τούτο το ιερό χώμα, έρχονται στην σκέψη σου οι θρυλικές μορφές των θαλασσομάχων του εικοσιένα και ζωντανεύουν στην φαντασία σου εκείνες οι τραγικές στιγμές της μεγάλης συμφοράς.

Μπροστά σου υψώνεται η "ΟΛΟΜΑΥΡΗ ΡΑΧΗ". Είναι ο ιερός βράχος που θα στέκεται στους αιώνες σιωπηλός μάρτυρας της μεγάλης θυσίας, επιβλητικό και αθάνατο μνημείο του ολοκαυτώματος, αιώνιο σύμβολο της αδούλωτης ελληνικής ψυχής.

Η καταστροφή των Ψαρών κατέχει ξεχωριστή θέση ανάμεσα στις θυσίες που πρόσφερε το γένος στον βωμό της ελευθερίας. Το μεγάλο αυτό δράμα, που συγκλόνησε το πανελλήνιο και συγκίνησε τους πολιτισμένους λαούς, είναι από τα άφθαστα παραδείγματα ηρωισμού και θυσίας, και συμβολίζει το ανεξάντλητο και ακατάβλητο αγωνιστικό πάθος της φυλής για την ελευθερία.

Γι' αυτό και η προβολή της ιστορίας των Ψαρών, με όλες τις λεπτομέρειες, θα προκαλεί το ενδιαφέρον και τον θαυμασμό στις επερχόμενες γενιές. Και οι φλόγες του ολοκαυτώματος θα θερμαίνουν πάντοτε στις καρδιές των ελληνοπαίδων την αγάπη προς την ελευθερία και θα ξυπνούν και θα γιγαντώνουν το υπέρτατο προς την πατρίδα χρέος.

Πολλοί ιστορικοί έχουν ασχοληθεί με την ιστορία των Ψαρών και πολλές σελίδες έχουν γραφεί για την προσφορά τους στον απελευθερωτικό αγώνα του έθνους.

Ο Ψαριανός πυρπολητής και ο ιστορικός Κωνσταντίνος Νικόδημος σύγχρονος και συμπολεμιστής του Κανάρη και Παπανικολή , με τα ιστορικά του βιβλία, “ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΨΑΡΩΝ”, “ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΩΝ ΚΑΙ ΝΑΥΜΑΧΙΩΝ” κλπ., μας δίνει μια πλήρη εικόνα και μας περιγράφει με αντικειμενικότητα και με κάθε λεπτομέρεια τα ηρωικά κατορθώματα των Ψαριανών, καθώς και τα τραγικά γεγονότα της καταστροφής, όπως ο ίδιος τα είδε και έζησε. Το “ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΨΑΡΩΝ” το αφιερώνει ο Νικόδημος στην νεολαία των Ψαρών για να χρησιμεύσει όπως αναφέρει, στην κληρονομία και υποθήκη των πατέρων τους, που αγωνίσθηκαν και θυσίασαν την ζωή τους για την απελευθέρωση της Ελλάδας. Και γράφει :

. . . . Σύγχρονος δε της εποχής ταύτης της ελληνικής επανάστασης και λαβών μέρος εις αυτήν, συνέβαλον απ’ αρχής την ιδέαν να συγγράψω τα έργα των Ψαριανών, όπως τα είδον και όπως από άλλους Ψαριανούς έμαθον.

Αποβλέπων ουχί προς απόλαυσιν δόξης ιστορικού ή χρημάτων αλλά εις το να αφήσω εις τους μεταγενέστερους τας πράξεις των Ψαριανών καθώς επράχθησαν.

. . . . Απεμάκρυνα απ’ εμού πάσαν προς φίλους συμπάθειαν και προς εχθρούς αντιπάθειαν.

(Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α’ Προοίμιον)

Αλλά και ο Ψαριανός Μικές Δούκας, που υπήρξε και αυτός αυτόπτης μάρτυρας της καταστροφής και τραυματίστηκε στην μάχη, κατά την απόβαση των Τούρκων στον όρμο “Κάναλο” περιγράφει επίσης γεγονότα στο ιστορικό του βιβλίο : “ ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΣΥΜΒΑΝΤΑ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΨΑΡΩΝ”. Τα ιστορικά αυτά βιβλία των δυο Ψαριανών αγωνιστών είναι, χωρίς αμφισβήτηση, οι αυθεντικότερες πηγές της ιστορίας των Ψαρών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

“ ΤΑ ΨΑΡΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΟΧΗ”

Τα Ψαρά , που σήμερα είναι σ’ όλους γνωστά για την ιστορία και την δόξα τους, στην αρχαία εποχή δεν παρουσίαζαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Τα Ψαρά, ή Ψυρίη, ή Ψυρία, όπως λεγόταν τότε τα Ψαρά και όπως τα αναφέρουν στα συγγράμματα τους οι αρχαίοι συγγραφείς, ήταν ένα άσημο απομονωμένο νησί που φημιζόταν μόνο για την ευτέλεια του. Ο Νικόδημος γράφει ότι ο Όμηρος μια φορά μόνο αναφέρει το Νησί :

“ . . . άπαξ μόνον ποείται μνείαν της προκειμένης νήσου ονομάζων αυτήν Ψυρίην.
... ,

Ο Στραβών αναφέρει ότι το Νησί είχε και ομώνυμη πόλη.

“ Είτα μέλαινα άκρα καθ’ ήν τα Ψύρα. . . . πόλιν ομώνυμον έχουσα , ,

Ο Σουίδας γράφει : “ Τα δε Ψύρα ευτελής νήσος εστί πλησίον Χίου , ,

Ο Στέφανος, βυζαντινός συγγραφέας, γράφει επίσης :

“ . . . Ψύρα νήσος μικρά πλησίον Χίου . . . λαμβάνεται το όνομα επί ευτελεία δια το ευτελεστάτην είναι την νήσον. , ,

Ο Ευστάθιος, αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης αναφέρει:

“ . . . Ψυρία δε νησίδιον . . . λιμένα έχον νήων είκοσι, λαμβάνεται δε και ουδετέρως τα Ψύρα . . . , ,

Ο Μέγας Φώτιος γράφει :

“ . . . Τα δε Ψύρα νησίδιον έρημον πλησίον Χίου. . . , ,

Και ο Νικόδημος συμπληρώνει :

“ . . . Κατά τους ιστορικούς τούτους τα Ψαρά δεικνύονται και κατωκημένα και έρημα. Η Νήσος αυτή κατά τους ιστορικούς ήτο κατωκημένη κατά τους αρχαίους χρόνους. Έλαβε δε μεταβολάς και έμεινεν ακατοίκητος κατά τους διάφορους εποχάς. Επειδή δε είναι μικρά νήσος, ουδέποτε ο πληθυσμός της ήτο τοσούτον πολύς , ώστε ουδέποτε πλήν του τελευταίου οικισμού διεκρίθη δια να μας αφίσωσιν οι ιστορικοί τας πράξεις των. . . . , ,

Κ. Νικόδημος : ΥΠΟΜΝΗΜΑ . Τόμος Α’ κεφ. Β’ Σελίδα 3.

Πολλά αρχαία ευρήματα, που σώζονται και σήμερα, μαρτυρούν ότι πραγματικά το Νησί ήταν κατοικημένο στην αρχαία εποχή.

“ Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΨΑΡΩΝ”

Στα πρώτα χρόνια της τουρκοκρατίας, όπως αναφέρεται ο Κ. Νικόδημος , οι κάτοικοι που υπήρχαν τότε στο Νησί, αιχμαλωτίστηκαν από τους Τούρκους και μεταφέρθηκαν σε διάφορα μέρη της τουρκικής αυτοκρατορίας. Η αιχμαλωσία, σύμφωνα με την παράδοση, έγινε από τον σουλτάνο Σουλεϊμάν. Αυτός γυρίζοντας με το στόλο του από την Ρόδο, ύστερα από καταδίωξη των σταυροφόρων αιχμαλώτισε τους κατοίκους του Νησιού, είτε γιατί είχαν βοηθήσει τους σταυροφόρους, είτε γιατί είχαν συμπράξει με τους πειρατές.

Και το Νησί έμεινε πάλι έρημο.

“ . . . εξήτασα και φιλιανγνώστας και είς με επληροφόρησεν, ότι ο ναύαρχος της εκ Βενετίας κατά το έτος 1553(μ.χ) διευθυνόμενος εις την Σμύρνην ελιμενίσθη εις Ψαρά και σημειοί εις το ημερολόγιον του ότι τα ηύρεν έρημα. . . , ,

Κ. Νικόδημος : ΥΠΟΜΝΗΜΑ . . Τόμος Α' σελίδα 10

Αργότερα το Νησί κατοικήθηκε από Τούρκους που, όπως συμπεραίνεται, έστειλεν εκεί ο σουλτάνος για την ασφάλεια του Αιγαίου. Κατά τον 17^{ον} όμως αιώνα άρχισε να κατοικείται και πάλι από Έλληνες. Οι νέοι αυτοί κάτοικοι, πρόγονοι των σημερινών Ψαριανών, κατάγονται από την Εύβοια, Θεσσαλία, Ήπειρο, Χίο και από άλλα μέρη της ηπειρωτικής και νησιώτικης Ελλάδας .

“ Κατά τις παραδόσεις λοιπόν, οικογένεια Ελλήνων μη δυνάμεναι να υποφέρουν την τυρρανίαν των Τούρκων εις την Εύβοιαν, Θεσσαλομαγνησίαν και εις άλλα διάφορα μέρη της Δυτικής Ηπείρου, ανεχώρησαν κατά καιρούς εκείθεν δια να μεταβώσιν εις Μ.Ασίαν, όπου η τυραννία των Τούρκων υπήρχεν ελαφρότερα και από ενάντιους ανέμους ελιμενίσθησαν εις Ψαρά προτιμήσασι να μείνωσιν εις την ξηράν νήσον ελεύθεροι, παρά να υπάγωσιν εις ελαφρότερον ζυγόν ως την Μικράν Ασίαν.

Εκ τούτων πρώτοι, αν εκ της Ευβοίας μεταβαίνουσαι εις την Ασίαν και ελιμενισθείσαι εις Ψαρά έμειναν εκεί ` κατόπιν τούτων ελιμενίσθησαν και από την Θεσσαλαμαγνησίαν` μια εξ αυτών των απερχομένων εις Ασίαν αποβιβασθείσα εκ του πλοίου εις το ακρητικόν μέρος της νήσου εκατοίκησαν εις σπήλαιον, ταύτης ο οικογενειάρχης ονομάζετο Αδάμ, το δε σπήλαιο ονομάζεται μέχρις σήμερα “Αδάμ η Σπηλιά. . . .”

Κ. Νικόδημος : ΥΠΟΜΝΗΜΑ . . Τόμος Α' σελίδα 11

Κατά τον ίδιο τρόπο εγκαταστάθηκαν στο Νησί και άλλες οικογένειες Ελλήνων από διάφορα μέρη. Έτσι με την πάροδο του χρόνου ο πληθυσμός του νησιού όλο

και μεγάλωνε. Και τότε οι Τούρκοι που κατοικούσαν στα Ψαρά αναγκάστηκαν να πουλήσουν στους Έλληνες τα κτήματα τους και να εγκαταλείψουν το Νησί. Άλλοι απ' αυτούς εγκαταστάθηκαν στην Μυτιλήνη και άλλοι σε άλλα μέρη της Τουρκίας.

Ο Νικόδημος αναφέρει ακόμη ότι ο Ανδρέας Καναλιεύς από τα Κανάλια του Πηλίου, πολλές παθών διώξεις παρά τοις Οθωμανοίς, παρά να ζη δουλικόν βίον, λαβών την ενάρητον γυναίκα αυτού Μαρίκην και τρεις αυτού υιούς και δυο θυγάτρια, μετά δέκα και επτά οπλοφόρων. . . . ευωδώθη εις την νήσον των Ψαρών το σωτήριοιον έτος 1643 (μ. χ.), (ΥΠΟΜΝΗΜΑ σελίδα 11).

Ο Ανδρέας Καναλιεύς αποβιβάσθηκε με την συνοδεία του στο βόρειο μέρος του Νησιού.

Ο όρμος που αποβιβάσθηκε λέγεται και σήμερα “ΚΑΝΑΛΟΣ”

“ ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΑΣΧΟΛΙΕΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ”

Οι νέοι κάτοικοι των Ψαρών κατοικούσαν στην αρχή σποραδικά σε διάφορα μέρη του Νησιού. Εκτός από την πόλη υπήρχον οικισμοί στο Αρχοντίκι, στο Φτελιό και σε άλλα μέρη του Νησιού.

Για τον κίνδυνο των πειρατών είχαν κατασκευάσει φρούριο στον βράχο του Αγίου Νικολάου. Εκεί διέμεναν συγκεντρωμένοι κατά την νύχτα και κάθε πρωί δεν έβγαιναν από το φρούριο, αν δεν διαπίστωναν πρώτα πως υπήρχαν στο Νησί αγκυροβολημένα πειρατικά πλοία.

Γεωργοί και κτηνοτρόφοι ήταν στην αρχή. Αυτοί όμως οι ορεσείβιοι την καταγωγή δεν άργησαν να προσαρμοστούν στις συνθήκες του νέου φυσικού περιβάλλοντος.

Άγονο όμως και απομονωμένο το Νησί δεν ήταν δυνατό να τους δώσει τα απαραίτητα για την ζωή τους. Η ανάγκη να προμηθεύονται τρόφιμα και άλλα είδη από τα γειτονικά μέρη τους έκαμε να στραφούν προς την θάλασσα. Στην αρχή άρχισαν να κατασκευάζουν μικρά πλοία, όπως γράφει ο Νικόδημος στο ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 15. , , Ζώντες από την καλιέργειαν της γης και έχοντες βιωτικούς στερήσεις ευζωίας δια να προσλαμβάνουν αυτάς αλλαχόθεν, από τα περικυκλούντα αυτούς μέρη, εναυπήγησαν πλοιάρια, σακολέβας και εταξίδευον. . . , ,

Αργότερα κατασκεύασαν μεγαλύτερα πλοία και έκαναν πιο μακρυνά ταξίδια. Έτσι όχι μόνον το επισιτιστικό τους πρόβλημα έλυσαν, αλλά άρχισαν να ασχολούνται συστηματικά με την ναυτιλία και το εμπόριο και να πλουτίζουν.

Και επειδή στα ταξίδια τους αυτά ήταν υποχρεωμένοι να αντιμετωπίζουν συχνά τους πειρατές, όπλισαν και αυτοί τα πλοία τους με πυροβόλα, τα οποία πολλές φορές βρέθηκαν στην ανάγκη να τα χρησιμοποιήσουν. Έτσι πολύ σύντομα οι Ψαριανοί απόκτησαν πολεμική πείρα και αναδείχθηκαν κατόπιν γενναίοι και έμπειροι θαλασσομάχοι.

“ ΟΙ ΨΑΡΙΑΝΟΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1769-1770”

Με την κήρυξη του Ρωσοτουρκικού πολέμου 1769 ο Ρωσικός στόλος κατεβαίνει στο Αιγαίο . Οι Ψαριανοί ενθουσιάζονται. Η παρουσία ρωσικών πολεμικών στο Αιγαίο τους αναπτερώνει το ηθικό.

Μέσα στο σκοτάδι της σκλαβιάς τώρα μόλις αρχίζουν να βλέπουν κάποια ελπίδα για την εθνική τους απολύτρωση.

Ρώσοι αξιωματικοί που βγήκαν στην πόλη τους παρακινούν να επαναστατήσουν. Τους εμπυχώνουν με την διαβεβαίωση πως ο πόλεμος αυτός έχει για σκοπό την καταστροφή του Τουρκικού Βασιλείου και την ανόρθωση του Χριστιανικού.

Οι Ψαριανοί είναι διστακτικοί στην αρχή. Φοβούνται τα αντίποινα του σουλτάνου. Στις επίμονες όμως προτροπές των Ρώσων πείθονται στο τέλος και δέχονται. Και ο ρώσικος στόλος αποπλέει.

Το επόμενο έτος το 1770 ο ρωσικός στόλος, αφού νίκησε τον τουρκικό σε πολλές ναυμαχίες, επαναπλέει στα Ψαρά. Ενθουσιασμένοι τη φορά αυτή οι Ψαριανοί από τις επιτυχίες του ρωσικού στόλου και από την υπόσχεσιν για ίδρυση Ελληνικού Βασιλείου , υψώνουν την ρωσική σημαία.

Έτσι άρχισε η ανταρσία των Ψαρών. Και επειδή θεωρούν αναπόφευκτη την εκδίκηση του σουλτάνου, καταβάλλουν εντατική προσπάθεια για την οργάνωση τους. Καταλαβαίνουν πως μόνο αν γίνουν δυνατοί στη θάλασσα θα μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τον τούρκικο στόλο.

Τώρα μόνον μια σκέψη τους απασχολεί. Πώς να αποκτήσουν περισσότερα και μεγαλύτερα πολεμικά πλοία.

Ο ενθουσιασμός όμως των Ψαριανών δεν κράτησε πολύ. Τον ίδιο χρόνο οι Ρώσοι υπογράφουν ειρήνη με τους τούρκους και ο ρωσικός στόλος εγκαταλείπει το Αιγαίο . , , Μ’ όλα αυτά ο ρωσικός στόλος ανεχώρησε εκ του Αιγαίου, οι δε Ψαριανοί έμειναν εις την διάκρισιν του αιμοβόρου εχθρού των . . . , , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α’ σελίδα 35). Οι Ρώσοι τότε πρότειναν στους Ψαριανούς τη μεταφορά τους στην Ρωσία, αλλά αυτοί δεν δέχονται να

εγκαταλείψουν το Νησί και με απεσταλμένους τον Ιωάννη Κλασογιάννη και Μανώλη Κουτέπα δηλώνουν στο σουλτάνο υποταγή. Και με το διπλωματικό αυτό τρόπο κατάφεραν να αποφύγουν τα αντίποινα του σουλτάνου.

Ωστόσο όμως οι Ψαριανοί δεν έπαψαν να εξοπλίζουν τα πλοία τους και να οχυρώνουν το Νησί τους.

Στα 1807 κηρύσσεται νέος πόλεμος Ρωσίας – Τουρκίας. Τα ρώσικα πλοία κατεβαίνουν και πάλι στα νερά του Αιγαίου. Ο ρώσος ναύαρχος με απεσταλμένο του τον λεγόμενο Παλατίνο παρακινεί και πάλι τους Ψαριανούς σε επανάσταση. Αυτοί όμως είναι επιφυλακτικοί τώρα. Απαντούν πως δέχονται, αλλά αφού πρώτα ιδούν τις ρωσικές δυνάμεις στερεωμένες στο Αιγαίο. Και καταλήγουν στην συμφωνία να εφοδιάζουν το ρώσικο στόλο με τρόφιμα μόνο. Ταυτόχρονα για να μπορούν να προμηθεύονται τα τρόφιμα αυτά από την Τουρκία, γράφουν στον σουλτάνο ότι παραμένουν υπήκοοι . . . , Έτσι οικονόμησαν την δεινήν περίστασιν. . . , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 47) . Μετά το 1770 και μέχρι το 1821 οι Ψαριανοί κατασκεύασαν περισσότερα και μεγαλύτερα πολεμικά πλοία.

Απόκτησαν ναυτική δύναμη και έγιναν ισχυροί και ακαταμάχητοι στη θάλασσα.

Γι' αυτό οι Ψαριανοί στην επανάσταση του 1821 βρέθηκαν με αξιόλογο στόλο και ήταν σε θέση να προσφέρουν ανυπολόγιστη βοήθεια στην σκλαβωμένη πατρίδα για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού.

“ ΟΙ ΚΑΤΑΔΡΟΜΕΣ ΤΩΝ ΨΑΡΙΑΝΩΝ”

Από την εποχή της επανάστασης του 1770 οι Ψαριανοί είχαν οπλίσει καταδρομικά πλοία. Αργότερα μάλιστα οι νεώτεροι, που άκουγαν τους πατέρες τους να διηγούνται τις καταδρομές τους στα παράλια της Τουρκίας , μιμήθηκαν και αυτοί το παράδειγμα τους.

Μεγάλη υπήρξε η πολεμική δράση των Ψαριανών στα προεπαναστατικά χρόνια. Άπειρα είναι τα τολμηρά αυτά εγχειρήματα με τα οποία προξενούσαν στους Τούρκους ανυπολόγιστες καταστροφές.

Αργότερα κατασκεύασαν περισσότερα και μεγαλύτερα καταδρομικά και δεν περιορίζονται μόνο στα παράλια, αλλά έκαναν και αποβάσεις και προχωρούσαν στο εσωτερικό της Τουρκίας αρπάζοντας κανόνια και άλλα πολεμοφόδια απ' τα οποία είχαν ανάγκη για την οχύρωση και ασφάλεια του Νησιού.

Τα τουρκικά πλοία όχι μόνο δεν τολμούσαν να εμφανιστούν, αλλά δεν έβρισκαν ασφάλεια ακόμα και μέσα στα λιμάνια τους.

, , . . . Αδύνατον να εξιστορήσει τις πράξεις των καταδρομικών ψαριανών πλοίων ένεκα της πλήθους των. . . , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 222-223).

Οι καταδρομές την εποχή εκείνη δεν ήταν εύκολες επιχειρήσεις . Κάθε τέτοιο εγχείρημα χρειαζόταν προσεκτική οργάνωση και τόλμη μεγάλη, γιατί τις περισσότερες φορές συναντούσαν πεισματώδη αντίσταση του εχθρού.

Τόση ήταν η γενναιότητα και η δραστηριότητα των Ψαριανών στην θάλασσα κατά την εποχή αυτή, ώστε μεμονωμένα τούρκικα πλοία δεν τολμούσαν να διασχίσουν το Αιγαίο.

Τα Ψαρά ο μικρός αυτός βράχος είχε μεταβληθεί πραγματικά σε απόρθητο φρούριο και προμαχώνα του έθνους.

Με τις καταδρομές τους οι Ψαριανοί κατά την προεπαναστατική περίοδο είχαν αποκτήσει όχι μόνο τα υλικά μέσα, αλλά και την εμπειρία του πολέμου στη θάλασσα . Και όταν σήμανε η στιγμή για την εξέγερση του έθνους, οι Ψαριανοί βρέθηκαν έτοιμοι.

“ . . . Αλλά εις τον τελευταίον κατοικισμόν αυτής (της Νήσου), ο θεός προώρισε να πράξωσιν έργα μεγάλα και να καταστήσωσι τον άγονο εκείνον βράχον γόνιμον μεγάλων γεγονότων. Και ότε ήλθε το πλήρωμα του χρόνου επανέστησαν ομού με το λοιπόν ελληνικόν έθνος. . . , , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' προοίμιον).

“ ΟΙ ΨΑΡΙΑΝΟΙ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821”

Την ημέρα του Πάσχα (το 1821) φτάνει στα Ψαρά από τις Σπέτσες με το πλοίο του και με υψωμένη τη σημαία ο πλοίαρχος Γκίκας Τσούπης.

Με χαρά και πατριωτικό ενθουσιασμό τον υποδέχονται οι Ψαριανοί και όλοι μαζί τον συνοδεύουν στο κατάστημα της Δημογεροντίας, και αφού έγινε δοξολογία, για την ευόδωση του αγώνα και ορκίστηκαν “ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ή ΘΑΝΑΤΟΣ” , κατέβασαν και ξέσχισαν την τουρκική σημαία με ενθουσιώδεις εκδηλώσεις “ ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ , Η ΕΛΛΑΣ ΑΝΕΣΤΗ” .

Απ’ την στιγμή αυτή, 20 Απριλίου 1821, οι Ψαριανοί πήραν μέρος στην επανάσταση και τήρησαν τον όρκο τους μέχρι τέλους.

“ Την εικοστήν Απριλίου, ημέραν Τετάρτην απεφασίσθη επί συνελεύσεως τα πλοία να επιπλεύσωσιν, αφού προηγουμένως να τελεσθεί λιτανεία ίνα υψώσωσι την σημαίαν . . . , , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 106).

Από την πρώτη κιόλας μέρα οι Ψαριανοί αρχίζουν ενεργό δράση κατά του εχθρού. Τώρα δεν περιορίζονται μόνο στις αιφνιδιαστικές καταδρομές με σκοπό την λαφυραγώγηση και τρομοκράτηση των Τούρκων, αλλά επιχειρούν τολμηρότερα εγχειρήματα. Η κυριότερη αποστολή του Ψαριανού στόλου, κατά την εποχή αυτή, ήταν η καταδίωξη και καταβύθιση κάθε τουρκικού πλοίου, που θα τολμούσε να διαπλεύσει το Αιγαίο και η ματαίωση κάθε απόπειρας του σουλτάνου να μεταφέρει στρατεύματα στην επαναστατημένη ηπειρώτικη Ελλάδα. Αυτή η συστηματική και αποτελεσματική επαγρύπνηση και δραστηριότητα των Ψαριανών υπήρξε η σπουδαιότερη συμβολή τους στην επανάσταση του εικοσιένα.

“... Οι Ψαριανοί κατά την εποχή ταύτην έδωσαν μεγάλην προσοχήν εις τα μέρη ένθα ήσαν στρατεύματα τουρκικά συνηθισμένα έτοιμα να μεταβώσιν τις Ήπειρον και Πελοπόννησον και κατόρθωσαν πέμποντας τα πλοία των να ματαιώσωσι τους σκοπούς των. . . , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 121)

Τώρα άρχισαν οι Ψαριανοί την κατασκευή και χρησιμοποίηση των πυρπολικών που υπήρξαν το αποτελεσματικότερο όπλο κατά του τουρκικού στόλου. Επειδή όμως υπήρξε πάντοτε ο μεγάλος κίνδυνος της επιδρομής του εχθρού, οι Ψαριανοί έδωσαν μεγάλη προσοχή στην οχύρωση του Νησιού . Δεν έτρεφαν αυταπάτες και είχαν συνειδητοποιήσει πλέον το μεγάλο κίνδυνο που θα απειλούσε κάποτε για αντίποινα το μικρό και απομονωμένο Νησί τους.

“ Η ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΠΥΡΠΟΛΙΚΩΝ ”

Μετά την επανάσταση του 1770 οι Ψαριανοί ναυπήγησαν μεγαλύτερα πολεμικά πλοία. Φρεγάτες, γολέτες , μιστίκια, μπρίκια , κορβέτες , σακολέβες, σκούνες. Ήξεραν πως μόνο με ισχυρό στόλο θα μπορούσαν να υπερασπιστούν το Νησί τους και πως στις δικές τους δυνάμεις μόνο έπρεπε να υπολογίζουν για την ασφάλεια τους.

Και πραγματικά με το στόλο τους και προπαντός με τα πυρπολικά αντιβγήκαν στην τουρκική αρμάδα. Τα θρυλικά μπουρλότα ήταν τότε το φοβερότερο όπλο στα χέρια των Ψαριανών. Και τέτοια είχαν πολλά στην διάθεση τους. Όλα τα παλιά και άχρηστα πλοία τα μετασκεύασαν σε μπουρλότα. “ Ο καθ’ όλα τα μέσα, και κατά το μέγεθος και κατά τον αριθμό των πλοίων άνισος των Ελλήνων κατά θάλασσαν, εναντίον των τυράννων των Οθωμανών πόλεμος, έπρεπεν εξ ανάγκης να τους οδηγήσει εις επινόησιν τίνα σωτήριοι μεν προς τον σκοπόν της ελευθερίας των ολιγοδάπανον δε δια την αχρηματίαν των. Άλλως έπρεπε να υποκύψωσιν εκ νέου εις τον ζυγόν όστις, έμελλε να τους καταθλίψη περισσότερον και ίσως, να τους εξαλείψη διόλου από την φυσική και πολιτική αυτών ύπαρξιν. Τοιαύτη επινοήσις ολιγοδάπανος μεν, αλλά σωτήριοις υπήρξεν

αυτών σωτήριος υπήρξεν η του πυρπολικού. . . , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΠΥΡΠΟΛΙΚΩΝ Πρόλογος σελίδα 7.)

Η βάρκα την οποία ρυμουλκούσε το πυρπολικό, για να την απομάκρυνση και διάσωση του πληρώματος μετά το εγχείρημα, ήταν δεμένη με σχοινιά κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μετακινείται στα πλευρά του πυρπολικού για να προφυλάγεται από τα πυρά του εχθρού.

Οι άνδρες του πληρώματος του πυρπολικού ήταν διαλεχτοί και διακρίνονταν για την τόλμη και την ανδρεία τους, όπως γράφει και ο Νικόδημος : ‘ ‘ Οι εισερχόμενοι εις τα πυρπολικά άνδρες δεν εισήρχοντο από άλλο αίσθημα εί μη το του πατριωτισμού και της φιλοτιμίας. Δια τούτο αψηφούντες συζύγους, τέκνα, γονείς και συγγενείς και καταφρονούντες τον θάνατον εισήρχοντο εκουσίως εις τα πυρπολικά ως μάρτυρες της ελευθερίας ,

(Κ. Νικόδημος ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ Σελίδα 106)

Ανάμεσα στα πληρώματα των πυρπολικών υπήρχε τάξη, αλληλεγγύη, αυτοπειθαρχία και αγάπη αδερφική και ο πλοίαρχος τους αποκαλούσε συντρόφους.

Τα πυρπολικά δρούσαν κατά τον ακόλουθο τρόπο :

Το πλήρωμα του πυρπολικού, αφού πλησίαζε με προφύλαξη το εχθρικό πλοίο και από την πλευρά που ευνοούσε ο άνεμος, έριχνε τους γάντζους σ’ αυτό και τα δύο σκάφη, πυρπολικό και εχθρικό, έρχονταν σε επαφή.

Αμέσως έπειτα, από μια θυρίδα, έβαζαν φωτιά στην πυρίτιδα του οχετού του πυρπολικού και πηδούσαν όλοι στη βάρκα. Η φωτιά στην στιγμή μεταδιδόταν σ’ όλες τις μίνες της πυρίτιδος και τα δύο σκάφη, πυρπολικό και εχθρικό, αναφλέγονταν ενώ η βάρκα με το πλήρωμα απομακρύνονταν γρήγορα.

Την τέχνη της κατασκευής των πυρπολικών διδάχθηκαν οι Ψαριανοί από τον Ιωάννην Δημουλίτσα (ή Πατατούκαν) που καταγόταν από την Πάργα. Οι πρώτοι Ψαριανοί που έμαθαν την τέχνη αυτή ήταν : Κωνσταντίνος Νικόδημος, Γεώργιος Κουτσοδόνης , Ιωάννης Φιλίνης .

Και οι σπουδαιότεροι που αναδείχθηκαν και έδρασαν σαν πυρπολητές κατά την διάρκεια του αγώνα ήταν οι : Κ. Κανάρης, Β. Παπανικολής, Κ. Νικόδημος, Γ. Βρατσάνος, Α. Βρούλος, Α. Σαρρηγιάννης , Ν. Βρατσάνος, Ν. Σπανός, Γ. Καλαφάτης και Ι. Δημουλίτσας ή Πατατούκας .

‘ ‘ ΤΑ ΨΑΡΑ ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ ΠΡΟΣΦΥΓΓΩΝ ’ ’

Την εποχή εκείνη το Νησί το προστάτευε ο στόλος του και η ναυτική ικανότητα και ανδρεία των γυναικών Ψαριανών. Στα Ψαρά τότε καταφεύγανε και έβρισκαν προστασία και ασφάλεια όλοι οι κατατρεγμένοι από τους Τούρκους Έλληνες πατριώτες, επειδή εκεί επικρατούσε απόλυτη τάξη. ‘ ‘.Επειδή είχαν ευταξίαν επί της Νήσου των συντάχθησαν πολλοί Έλληνες πρόσφυγες από τας καταστραφείσας πόλεις και από αλλά διάφορα μέρη του τουρκικού κράτους’ τους περιποιήθησαν δε όπως η φιλανθρωπία και η χριστιανική αγάπη υπαγόρευε. . . . , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α’ Προοίμιον)

Αλλά και τα Ψαριανά καράβια , κατά την επιστροφή τους από τις καταδρομές, εκτός από τα λάφυρα έφερναν μαζί τους και τους Έλληνες κατοίκους των Ψαρών που λεηλατούσαν για να τους σώσουν από τα αντίποινα και την σφαγή.

Σ’ όλους αυτούς τους πρόσφυγες οι Ψαριανοί έδειξαν αγάπη, αλληλεγγύη και φιλανθρωπία απεριόριστη.

Σε εκατόν πενήντα χιλιάδες ανεβάζει ο Νικόδημος τους Έλληνες πρόσφυγες που πέρασαν από τα Ψαρά και μεταφέρθηκαν στην συνέχεια με ψαριανά πλοία στα νησιά των Κυκλάδων και σε άλλα μέρη της Ελλάδας .

Σ’ όλους αυτούς τους πρόσφυγες οι Ψαριανοί πρόσφεραν κάθε δυνατή βοήθεια και περίθαλψη . Όλες οι μικρές εξοχικές οικείες είχαν παραχωρηθεί από την Βουλή των Ψαρών για την στέγαση των προσφύγων. . .

Περίπου εικοσιτρείς χιλιάδες πρόσφυγες βρέθηκαν στο Νησί το 1824, όταν έγινε η καταστροφή των Ψαρών και έζησαν και αυτοί μαζί με τις επτά χιλιάδες Ψαριανούς, όλη την τραγωδία της μεγάλης συμφοράς.

‘ ‘ ΨΑΡΙΑΝΑ ΠΛΟΙΑ ΣΩΖΟΥΝ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΤΗΣ ΧΙΟΥ ’ ’

Τον Μάρτιο του 1822 ο αρχηγός της Σάμου Λογοθέτης ξεσηκώνει την Χίο σε επανάσταση. Η τουρκική φρουρά περιορίζεται στο φρούριο της πόλης και πολιορκείται. Ο σουλτάνος μόλις πληροφορείται τα γεγονότα εξοργίζεται και αποφασίζει την καταστροφή του Νησιού και την παραδειγματική τιμωρία των κατοίκων του.

Στον ναύαρχο Καρά- Αλή αναθέτει την αποστολή αυτή. Την Μεγάλη Πέμπτη ο τουρκικός στόλος , από 34 μεγάλα και μικρά πλοία φτάνει και αγκυροβολεί στο στενό της Χίου.

Η τουρκική φρουρά μόλις είδε τον τουρκικό στόλο βγήκε από το φρούριο , διέλυσε τον αποκλεισμό και ενώθηκε με τα τουρκικά στρατεύματα που άρχισαν στο μεταξύ να αποβιβάζονται . Στη συνέχεια οι Τούρκοι αρχίζουν τη λεηλασία

της πόλης και την σφαγή και αιχμαλωσία του πληθυσμού . Ξεχύνονται έπειτα έξω από την πόλη και σκορπούν τη φωτιά και τον θάνατο σ' ολόκληρη την επαναστατημένη Χίο.

Όσοι από τους άμαχους σώθηκαν απ' την σφαγή και την αιχμαλωσία πήραν τα βουνά . Στα δάση , στις σπηλιές και τα φαράγγια ζήτησαν την σωτηρία τους στις πρώτες τραγικές στιγμές . Ύστερα οι περισσότεροι απ' αυτούς συγκεντρώθηκαν στα δυτικά παράλια του Νησιού, με την ελπίδα να διασωθούν από τα Ψαριανά πλοία.

Η Βουλή των Ψαρών μόλις πληροφορήθηκε τα τραγικά γεγονότα έστειλε αμέσως ταχύπλοα πλοία να φέρουν πληροφορίες. Τα πλοία όμως αυτά δεν επέστρεψαν γιατί άρχισαν τη μεταφορά του άμαχου πληθυσμού στα νησιά των Κυκλάδων. Οι Ψαριανοί, επειδή άρχισαν να ανησυχούν για την αργοπορία, έστειλαν δυο μιστίκια, τα οποία έφτασαν στις απέναντι ακτές της Χίου. Την ίδια ημέρα, μόλις νύχτωσε , ο Κανάρης και ο Νικόδημος βγήκαν στο Νησί της Χίου και τράβηξαν για το χωριό Άγιο Γεώργιο να συγκεντρώσουν πληροφορίες για τις κινήσεις των τουρκικών στρατευμάτων. Βρήκαν όμως το χωριό να καίγεται και γύρισαν στα πλοία. Εδώ ο Νικόδημος περιγράφει την τραγική κατάσταση και αγωνία του άμαχου πληθυσμού: ' ' Άμα έφθασεν εις Άγιον Ισίδωρον το μίστικον είδε πλήθος μέγα του οποίου το πλείστον μέρος εισήλθεν εις την θάλασσαν μέχρι λαιμού κρατούντος εις τα χείρας τα τέκνα των και διευθυνόμενοι προς το μιστίκιον τούτο, επικαλούμενοι την συνδρομήν αυτού όπως αναχωρήσωσιν εκ της νήσου , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 161). Και επειδή όπως ήταν φυσικό το μιστίκιο δεν ήταν δυνατόν να τους δώσει βοήθεια, όλο αυτό το πλήθος των άμαχων εξακολουθούσε να ζει στιγμές αγωνίας και τρόμου.

Όταν όμως σε λίγο αντίκρισαν στο πέλαγος τα καταπλέοντα Ψαριανά πλοία, αισθήματα χαράς και ανακούφισης πλημμύρισαν τις ψυχές όλων και άρχισαν να τρέχουν προς την παραλία . ' ' . Το πλήθος όπερ συνήχθη εκάλυπτε τα παράλια και τα κοιλάδας και τους λόφους από την Βολισσό έως άνωθεν προς τον βορρά του Αγίου Ισίδωρου . Ευρίσκετο δεν άπαν τούτο το πλήθος, ένεκα της οδοιπορίας , γυμνόν, ανυπόδητον και άνευ άρτου και ύδατος' οι δε κλαυθμοί και αι γοεραί φωναί των γυναικών και παιδων ηκούοντο μακρόθεν από πολλών ωρών διάστημα και εκίνουν εις δάκρυα, ου μόνον πάσαν ψυχή ζώσαν, αλλά και αυτήν την γην, ήτις εφαινετο συμπάσχουσα εις τα δεινά των. . . . , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' Σελίδα 161).

Οκτώ πολεμικά πλοία Ψαριανά και δυο πυρπολικά με στρατιωτική δύναμη διακοσίων ανδρών έφτασαν στην Βολισσό και άρχισαν την παραλαβή και μεταφορά όλων των συγκεντρωμένων κατοίκων της Χίου. Όλοι οι άμαχοι διασώθηκαν και μεταφέρθηκαν στα Ψαρά.

Σ' όλο αυτό το πλήθος οι Ψαριανοί έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον προσφέροντας στέγη, τροφή και ενδύματα . Ιδιαίτερη φροντίδα και περιποίηση έδειξαν προς τους ασθενείς.

Επειδή όμως από το μεγάλο πλήθος υπήρχε κίνδυνος επιδημίας, η Βουλή των Ψαρών με δικά της πλοία και έξοδα μετέφερε τις οικογένειες αυτές στα νησιά των Κυκλάδων και στην Πελοπόννησο .

Έτσι ο στόλος των Ψαρών είχε επιτελέσει και πάλι ένα υπέρτατο εθνικό χρέος. Έσωσε από βέβαιη σφαγή ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού της μαρτυρικής Χίου.

‘ ‘ Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΝΑΡΗΣ ΕΚΔΙΚΕΙΤΑΙ ’ ’

Μάιος του 1822, στα Ψαρά βρισκόταν αγκυροβολημένα , μαζί με τα Ψαριανά και τα Υδραϊκά πλοία με ναύαρχο τον Ανδρέα Μιαούλη.

Πρόσφατη ήταν η καταστροφή της Χίου και φυσικό ήταν η συζήτηση να στρέφεται γύρω από τα τραγικά αυτά γεγονότα , όχι μόνο γιατί η καταστροφή της Χίου είχε συγκινήσει κάθε ελληνική ψυχή αλλά και γιατί οι Ψαριανοί διέβλεπαν ένα παρόμοιο κίνδυνο και για το δικό τους Νησί. Η σκέψη ότι ο σουλτάνος θα επιχειρούσε κάποτε και την καταστροφή των Ψαρών , τους απασχολούσε τώρα περισσότερο από κάθε άλλη φορά. Και συνέβη το ακόλουθο γεγονός: Μερικοί ναύτες Ψαριανοί καθώς διασκέδαζαν, πάνω στην ευθυμία τους, ρίχνουν μια τολμηρή ιδέα. Να κάψουν με πυρπολικά τον τούρκικο στόλο που ήταν αγκυροβολημένος στο στενό της Χίου. Και χωρίς να χάσουν καιρό παρουσιάζονται στην Βουλή και κάνουν γνωστή την απόφαση τους αυτή. Υποδείχνουν μάλιστα το πυρπολικό του Κ. Κανάρη . ’ ’ . . την απόφαση ταύτην την έκαμαν δι όρκου επί της εικόνας της Παναγίας και αμέσως απήλθον εις την Βουλήν και ανήγγειλαν την δι’ όρκου απόφασιν των και εξήτησαν το πυρπολικόν ` υπέδειξαν δε το του Κανάρη. . . , , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 184-185)

Η Βουλή ασπάζεται την ιδέα και τους επαινεί . Την ίδια στιγμή γίνεται πρόταση στον Κανάρη, ο οποίος αφού συνεννοήθηκε με το πλήρωμα του αποδέχεται με προθυμία την αποστολή. Με πρόταση της Βουλής αποφασίζεται να σταλεί και ένα Υδραϊκό πυρπολικό.

Την 1^η Ιουνίου 1822 δυο Ψαριανά πλοία , του Γιαννίτση και Κουτσούκου , αναχωρούν μαζί με το πυρπολικό του Κανάρη , ενώ άλλα δύο Υδραϊκά, του Ζάκκα και του Τομπάζη , αναχωρούν με το πυρπολικό του Ανδρέα Πιπίνου. Στις 6 Ιουνίου με ευνοϊκό άνεμο πλησιάζουν την αρμάδα του Καρά- Αλή που είναι αγκυροβολημένη στο στενό της Χίου. Είναι νύχτα και οι Τούρκοι γιορτάζουν το μπαϊράμι. Όλα τα τουρκικά πλοία αποσύρονται στις προκαθορισμένες θέσεις,

ενώ τα πυρπολικά αθώρητα στο σκοτάδι γλιστρούν ανάμεσα στα αγκυροβολημένα πλοία του εχθρού.

Ο Κανάρης διαλέγει την ναυαρχίδα. Πλευρίζει και ρίχνει τους γάντζους. Ο Πιπίνος κολλάει το πυρπολικό του σε ένα δίκροτο. Βάζουν φωτιά, πηδούν στις βάρκες και χάνονται στο σκοτάδι με τα κουπιά. ‘ ‘ . . . Ήδη παρέπλεον επί αρκετόν χρόνον, ότε την 6^η Ιουνίου του αυτού έτους, ευρόντες τον ανεμονούριον, διευθύνθησαν ομού τα δύο περιπολικά και διήλθον δια νυκτός τας φυλακάς του εχθρού και έπεσαν επί των αγκυροβολημένων εχθρικών πλοίων, ο μεν Πιπίνος επί ενός δίκροτου αλλ’ απέτυχεν ὁ δε Κανάρης επί ετέρου και ευδοκίμησεν . . . , (Κ Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α΄ Σελίδα 184-185)

Το πυρπολικό του Πιπίνου παρασύρεται από τον άνεμο φλεγόμενο, γίνεται κίνδυνος για τα τουρκικά πλοία αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Τα εχθρικά κόβουν τις άγκυρες και απομακρύνονται.

Την ναυαρχίδα την περιζώνουν οι φλόγες. Αλλόφρονες οι Τούρκοι μπροστά στον κίνδυνο που τους απειλεί προσπαθούν να σωθούν. Πανικός και σύγχυση τους καταλαμβάνουν. Κανένας όμως δε σώζεται. Όλοι βρίσκουν το θάνατο, άλλοι στις φλόγες και άλλοι στην θάλασσα. Απ’ το θάνατο δεν ξέφυγε ούτε και αυτός ο Καρά Αλής . Ένα κατάρτι που έπεσε καιόμενο , την ώρα που προσπαθούσε να μπει στην λέμβο , τον πρόλαβε. Τον χτύπησε θανάσιμα και όταν τον έβγαλαν στην προκυμαία της Χίου ξεψύχησε . Η συμφορά που έπληξε τους Τούρκους ήταν ανεπανόρθωτη. Περισσότεροι από δύο χιλιάδες Τούρκοι χάθηκαν. Γράφει σχετικά ο Γάλλος ναύαρχος ΓΚΡΑΒΙΕΡ : ‘ ‘ . . . τότε λοιπόν, αλλά μόνον τότε ο Κανάρης ήναψεν, ιδία χειρί, την θρυαλλίδα και επήδησεν εις την λέμβον εν ή ανέμενον αυτόν οι συμπολεμισταί . . . , Τριακόσια δυο εθελονταί μετέσχον της εκστρατείας ταύτης πάντες μεταβαλλόντες των αρχάντων μυστηρίων .

Η τουρκική ναύς μετεβλήθη μετά μικρόν εις κάμινον. Αι φλόγες εκπηδώσαι δια των καθόδων μεταδίδουσι το πυρ εις τας δια την εορτήν στηθείσας σκηνάς .

Ο Καρά – Αλής ερρίφθη εις λέμβον τινά. Θραύσμα όμως ιστού εκτύπησεν αυτόν εις την κεφαλήν και πνέων τα λοίσθια μετηνέχθη εις την ακτήν. Εκ των δισχιλίων ανδρών οίτινες ήσαν συνηγμένοι εν τη ναυαρχίδι ουδείς σχεδόν εσώθη. Πάντες απωλέσθησαν ταύτη τη νυκτί.

Τα πυροβόλα πυρακτωθέντα έβαλλον εκ διαλειμμάτων, αυτομάτως απομακρύνοντα τας εις βοήθειαν λέμβους ὁ μια δε μετά την άλλην κατεποντίζοντο υπό το βάρος των φευγόντων ὁ φρικώδης ήτο η σύγχυσις, απερίγραπτος δε η κατάπληξις . . . , (GRAVIERE, ΥΠΕΡΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΓΩΝΟΣ. Μετάφρασις Κων. Ράδου σελ. 104).

Μετά το μεγάλο εγχείρημα οι πυρπολητές, επωφελούμενοι από τον πανικό και την σύγχυση των Οθωμανών, απομακρύνονται τραβώντας κατά τον Νότο . Κατά

τα ξημερώματα οι δύο βάρκες φτάνουν στα πολεμικά που τους περιμένουν. Ανεβαίνουν οι πυρπολητές σ' αυτά και αναχωρούν για τα Ψαρά, όπου τους γίνεται μεγάλη υποδοχή με ακράτητο ενθουσιασμό .

Το μεγάλο αυτό κατόρθωμα του Κανάρη έγινε αμέσως γνωστό σε όλη την Ελλάδα και όπως ήταν επόμενο σκόρπισε ενθουσιασμό και αναπτέρωσε το ηθικό των Ελλήνων.

Αντίθετα πανικός και απογοήτευση κατέβαλε τους Τούρκους . Με το κατόρθωμα του αυτό ο Κανάρης εκδικήθηκε την βάρβαρη σφαγή των αθώων γυναικόπαιδων της Χίου.

“ Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ ΜΑΧΜΟΥΤ Β' ”

Όταν το 1821 το έθνος ξεσηκώθηκε σύσσωμο για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού, το ηρωικό Νησί με τον στόλο του βρέθηκε στην πρώτη γραμμή του αγώνα .

Η γεωγραφική θέση του Νησιού και η πολεμική πείρα των Ψαριανών στην θάλασσα ήταν σοβαρό εμπόδιο στα σχέδια του σουλτάνου . Τα Ψαρά ήταν ακατάβλητο και απόρθητο φρούριο στο μέσο του Αιγαίου. Τα τουρκικά πλοία διέτρεχαν άμεσο κίνδυνο από τα ψαριανά και δεν ήταν σπάνιο γεγονός η καταβύθιση, ή αιχμαλωσία τουρκικών πλοίων .

Η μεταφορά εχθρικών στρατευμάτων με πλοία στην επαναστατημένη ηπειρωτική Ελλάδα ήταν πολύ δύσκολη. Ο στόλος των Ψαρών στεκόταν μεγάλο εμπόδιο στο μέσο του Αιγαίου. Και μόνο το γεγονός αυτό μπορεί να καταδείξει πόσο μεγάλη υπήρξε η συμβολή των Ψαρών στην επανάσταση του 1821.

“ . . . τα Ψαρά βράχος επί του οποίου εθραύοντο πάσαι αι των τούρκων ελπίδες , βράχος όστις έθραυε τον επερχόμενον κύμα προτείνων τα αγέρωχα στήθη και το διεσκόρπιζεν εις πομφόλυγας. (Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' Προοίμιον ιβ').

Στο σουλτάνο έφταναν κάθε μέρα θλιβερά μηνύματα για την δράση των Ψαριανών σε βάρος των Τούρκων. Και φυσικά δεν ήταν δυνατό να δέχεται επ' άπειρο τόσα πλήγματα, ούτε μπορούσε να ανέχεται ένα τόσο μεγάλο εξευτελισμό του γοήτρου του, παντοδύναμης αυτοκρατορίας του, από ένα μικροσκοπικό Νησί .

Εκείνο όμως που συντάρραξε κυριολεκτικά το σουλτάνο και τον εξόργισε ακόμα πιο πολύ υπήρξε το κατόρθωμα του Κανάρη. Με την πυρπόληση της ναυαρχίδας η υπομονή του σουλτάνου εξαντλήθηκε. Και από τότε άρχισε να μελετά την καταστροφή των Ψαρών.

Τα Ψαρά έπρεπε όχι μόνο να εξουδετερωθούν σαν ναυτική δύναμη, που στεκόταν εμπόδιο στις κινήσεις της αρμάδας, αλλά και να καταστραφούν ολοκληρωτικά. Ο κίνδυνος αυτός στο κέντρο του Αιγαίου έπρεπε για τους Τούρκους να εκλείψει οριστικά. Το Αιγαίο έπρεπε, σύμφωνα με τις απόψεις του σουλτάνου, να είναι στην απόλυτη κυριαρχία του τουρκικού στόλου.

Τόση οργή και αγανάκτηση είχαν καταλάβει τον σουλτάνο Μαχμούτ Β', ώστε διέταξε την καταστροφή των Ψαρών, αφού πρώτα ο ίδιος έξυσε με το νύχι του και έσβησε το Νησί από το γεωγραφικό χάρτη. ' ' Ιδών την μικράν αυτήν νήσον, ήτις τοσούτον συνετάραξεν αυτόν και τους υπηκόους του, εμελέτησε την καστροφήν της και διέταξε την κατ' αυτής εκστρατείαν, αφού πρώτον έξεσεν από του χάρτου αυτήν δια του όνυχος. , (Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' Προοίμιον σελίδα ιβ')

Την εκπόρθηση και καταστροφή των Ψαρών, ο σουλτάνος ανάθεσε στον έμπιστο του ναύαρχο Χορσέφ Πασά. Ο Χορσέφ ήξερε πως η αποστολή που ανάλαβε δεν ήταν καθόλου εύκολη. Και είχε επίγνωση της μεγάλης ευθύνης του απέναντι στο σουλτάνο. Κάθε αποτυχία του θα είχε για τον ίδιο μεγάλες συνέπειες.

Η επιχείρηση αυτή χρειαζόταν μεγάλες δυνάμεις γιατί τα Ψαρά είχαν ισχυρό στόλο και καλή οχύρωση. Γι' αυτό άρχισε να συγκεντρώνει στρατό και στόλο στο Σίγρι της Μυτιλήνης. Απ' εκεί θα γινόταν η μεγάλη εξόρμηση.

Οι Ψαριανοί, που είχαν πληροφορίες για τις συγκεντρώσεις αυτές, διέβλεπαν τώρα πολύ κοντά τον άμεσο κίνδυνο που τους απειλούσε και άρχισαν να ανησυχούν, γιατί ήξεραν ότι στις δικές τους δυνάμεις μόνο έπρεπε να στηριχθούν για την απόκρουση της επιδρομής. Μόνοι τους έπρεπε να αντιμετωπίσουν την δύναμη της τουρκικής αυτοκρατορίας.

Γι' αυτό οι Ψαριανοί, με πρωτοβουλία πάντα της Βουλής, άρχισαν να παίρνουν τα επιβαλλόμενα στρατιωτικά μέτρα για την άμυνά τους.

‘ ‘ Η ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΨΑΡΩΝ’ ’

Στα προεπαναστατικά χρόνια τα Ψαρά παρουσίαζαν μια αξιόλογη πρόοδο. Το εμπόριο είχε αναπτυχθεί σε μεγάλο βαθμό. Οι Ψαριανοί έπαψαν να ασχολούνται κατά κύριο λόγο με γεωργικές εργασίες και άρχισαν να επιδίδονται στην ναυτιλία και το εμπόριο. Τα Ψαριανά καράβια, που ταξίδευαν τότε σε όλα τα λιμάνια της Μεσογείου και της Μαύρης Θάλασσας, είχαν φέρει στο Νησί τον πλούτο και την ευημερία. Τότε τα Ψαρά είχαν Δημοκρατική Διοίκηση και στο Νησί επικρατούσε απόλυτη, τάξη και ασφάλεια.

Κάθε χρόνο, τον μήνα Μάρτιο , καλούσαν το λαό σε γενική συνέλευση, στον ναό του Αγίου Νικολάου και έκαναν εκλογές. Στις Εκλογές έπαιρναν μέρος όλες οι τάξεις των κατοίκων. Καραβοκυραίοι , καπετάνιοι, έμποροι, ναύτες. Απ' όλες τις τάξεις εκλέγονταν σαράντα (40) αντιπρόσωποι και αυτοί έβγαζαν τους πέντε Δημογέροντες που ήταν άμισθοι .

Καθένας από τους Δημογέροντες αναλάμβανε ιδιαίτερα καθήκοντα. Ο έφορος αστυνομίας για την αστυνομική επίβλεψη. Ο έφορος λιμένος για τα καθήκοντα του λιμενάρχη. Και ο ταμίας για οικονομικά.

Οι Δημογέροντες φρόντιζαν ακόμα για την εσωτερική διοίκηση. Εισέπρατταν τους φόρους και εκδίκαζαν τις υποθέσεις των πολιτών.

Όταν έγινε η καταστροφή των Ψαρών το 1824 τη Βουλή των Ψαρών αποτελούσαν οι εξής Δημογέροντες : Δημήτριος Βρατσάνος Πρόεδρος και Ανδρέας Γιαννίσης, Ανδρέας Μαυρογιάννης, Νικόλαος Καρακωνσταντής και Νικόλαος Ιωαννίδης Μέλη.

Στις παραμονές της καταστροφής οι Δημογέροντες ήταν επιφορτισμένοι και με πρόσθετα καθήκοντα. Η βουλή εκτός από την φροντίδα για την οχύρωση του Νησιού και την οργάνωση του στρατού , είχε αναλάβει και όλη την ευθύνη της διεξαγωγής του πολέμου.

‘ ‘ . . . Η Βουλή επεφυλάξατο αυτή την ανωτέραν διεύθυνσιν του πολέμου , , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 447).

‘ ‘ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ’ ’

Οι Ψαριανοί είχαν πληροφορίες για τα σχέδια και τις προετοιμασίες του σουλτάνου. Είχαν μάθει ακόμα ότι στο Σίγρι της Μυτιλήνης ήταν συγκεκριμένα εχθρικά στρατεύματα και πολλά πλοία. Καμία αμφιβολία δεν είχαν για τις προθέσεις του εχθρού.

Γι' αυτό άρχισαν να παίρνουν τα κατάλληλα στρατιωτικά μέτρα για την απόκρουση της επιδρομής , που έβλεπαν τώρα να πλησιάζει. Πρώτη τους φροντίδα ήταν η οχύρωση του Νησιού και προπαντός στα νότια και δυτικά παράλια, όπου οι ακτές, είχαν φυσική οχύρωση. Απόβαση στα παράλια αυτά εκείνη την εποχή και μάλιστα με βόρειο άνεμο , ήταν σχεδόν αδύνατη.

Για την οχύρωση όμως του Νησιού οι Ψαριανοί διαφωνούσαν μεταξύ τους. Οι γνώμες είχαν διχαστεί. Άλλοι υποστήριζαν ότι έπρεπε να κατασκευασθεί τείχος κοντά στην πόλη, από ‘ ‘ Στάθη το Μνήμα , , , ‘ Βίγλα , , ‘ Αγία Παρασκευή , , .

Αν ο εχθρός κάμει απόβαση στο Νησί, έλεγαν όσοι υποστήριζαν την άποψη της κατασκευής τους τείχους, θα αντιμετωπίσει στο φρούριο συγκεντρωμένες τις

στρατιωτικές δυνάμεις των Ψαρών και θα αποκρουσθεί. Στην περίπτωση αυτή θα δηλητηρίαζαν και όλα τα έξω από το φρούριο πηγάδια και έτσι ο τούρκικος στρατός θα υπέφερε από έλλειψη νερού. Ακόμα και τα πυρπολικά θα μπορούσαν να δράσουν καλύτερα και αποτελεσματικότερα κατά του τουρκικού στόλου.

Ενώ στην αντίθετη περίπτωση και δηλαδή δεν κατασκεύαζαν το φρούριο, έλεγαν ότι θα ήταν υποχρεωμένοι να διασπείρουν τις μικρές στρατιωτικές δυνάμεις τους σε όλα τα παράλια του νησιού και επομένως η άμυνα θα ήταν ασθενέστερη. Αυτή ήταν η μια άποψη.

Εκείνοι που υποστήριζαν την αντίθετη γνώμη, έλεγαν ότι το Νησί οχυρώνεται με τα κύματα του βόρειου ανέμου και πρέπει να κατασκευαστούν οχυρά μόνο στα προσβαλλόμενα μέρη.

Έλεγαν ακόμα, ότι αν κατασκευάσουν τείχος κοντά στην πόλη και συγκεντρώσουν σ' αυτό όλες τις στρατιωτικές τους δυνάμεις, εχθρός θα κάμει απόβαση χωρίς καμιά αντίσταση, θα εγκατασταθεί ανενόχλητος στο Νησί και θα πολιορκήσει την πόλη από ξηρά και θάλασσα. Θα μεταφέρει όσα στρατεύματα χρειασθεί και θα κανονιοβολεί την πόλη συνέχεια. Ο εχθρικός στόλος θα καταλάβει τα προσήνεμα και η δράση των πυρπολικών θα είναι αδύνατη. Έγινε τελικά δεχτή η δεύτερη γνώμη και εγκαταλείφθηκε η κατασκευή του τείχους.

Απ' τη στιγμή αυτή όλη την προσοχή τους την έστρεψαν στην οχύρωση του Νησιού. Στα προσβαλλόμενα παράλια κατασκεύασαν χαρακώματα και πυροβολεία (τάπιες).

Φρόντισαν ακόμα για την οργάνωση και εξοπλισμό του στρατού, που είχε συνολική δύναμη 3.027 ανδρών. Απ' αυτούς οι 1.300 ήταν Ψαριανοί, 1.027 μισθοφόροι από διάφορα μέρη της Ελλάδας και 700 πάροιχοι.

Την στρατιωτική αυτή δύναμη την χώρισαν σε δέκα σώματα (καπετανίες). Κάθε σωματάρχης με την καπετανία του είχε αναλάβει την φύλαξη ορισμένου τμήματος των ακτών του Νησιού. Οι καπετανίες των Ανδρέα Μαυρογιάννη, Αντωνίου Σαρρή και Αναγνώστη Τζώρτζη, προστάτευαν τα βόρεια παράλια από τον όρμο ' ' Κάναλο, , μέχρι ' ' Πούντα - Ρούσσου, , και ' ' Κάβο Μαρκάκη, , .

Ο Αντώνιος Κατσιουλιέρης με την καπετανία του έπιασε το ' ' Φτελιό, , και ο Νικόλαος Αργύρης τον όρμο ' ' Αρχοντίκι, , και την ομώνυμη γύρω περιοχή.

Ο ναύαρχος του Ψαριανού στόλου Νικόλαος Αποστόλης φύλαγε με τη καπετανία του το τμήμα κοντά στον Άγιο Γεώργιο και ο Νικόλαος Κουζιάς το ' ' Λιμνονάρι, , . Οι δύο αυτές καπετανίες έστειλαν μικρά αποσπάσματα στις ανατολικές βραχώδεις ακτές προς την ' ' Κοκκινόπουνα, , . Ο Αναγνώστης Δομεστίνης και ο Ιωάννης Καλάρης προστάτευαν τα παράλια από ' ' Πούντα -

Λήμνου , , μέχρι την πόλη και ο Κωνσταντίνος Ζάνης φρουρούσε την πόλη και το ‘ ‘ Παλιόκαστρα , , (Μαύρη Ράχη) .

Οι μισθοφόροι είχαν πάντοτε το φόβο και τη υποψία μήπως σε περίπτωση νίκης των Τούρκων, οι Ψαριανοί φύγουν με τα καράβια και τους εγκαταλείψουν στην τύχη τους. Για το λόγο αυτό απαιτούσαν επίμονα η μάχη να δοθεί μόνο στη στεριά και μάλιστα να πάρουν μέρος και τα πληρώματα των πλοίων. Τόση ήταν η επιμονή των μισθοφόρων στο ζήτημα αυτό ώστε στις 8 Ιουνίου 1824, έγινε γενική συνέλευση στον ναό του Αγίου Νικολάου. Ύστερα από συζήτηση πάρθηκε απόφαση ο πόλεμος με τους τούρκους να γίνει μόνο στην ξηρά σύμφωνα με την απαίτηση των μισθοφόρων. Και για να τους καθησυχάσουν μάλιστα έβγαλαν τα πηδάλια από τα πλοία.

Κράτησαν σε ενέργεια μόνον εννέα πυρπολικά. Απ’ αυτά τα τέσσερα, του Κωνσταντίνου Κανάρη, Ανδρέα Βρούλου , Γ. Μανιάτη και Δ. Μαμούνη , έμειναν στο λιμάνι της πόλης έτοιμα για δράση. Τα άλλα πέντε έπιασαν τον όρμο του ‘ ‘Φτελιού , , . Αυτά ήταν του Δημ. Παπανικολή , Κων. Νικόδημου , Γ. Κουτσοδόνη , Νικ. Καλάρη και Νικ. Βρατσάνου .

Τη γενική διεύθυνση του πολέμου είχε η Βουλή και για να παίρνει πληροφορίες και να μεταδίδει εντολές, είχε η Βουλή και για να παίρνει πληροφορίες και να μεταδίδει εντολές, είχε εγκαταστήσει παρατηρητήρια στο λόφο ‘ ‘ Βίγλα , , και στο βουνό ‘ ‘ Τηλέγραφο , , . Ο στρατός στις οχυρωμένες ακτές ήταν πάντα έτοιμος να αντιτάξει αποφασιστική άμυνα στην επίθεση του εχθρού.

Και ενώ οι Ψαριανοί βρίσκονταν σε ετοιμότητα πολέμου, καταπλέει στα Ψαρά γαλλικό πολεμικό πλοίο. Μέσα σ’ αυτό ήταν και τρεις Τούρκοι κατάσκοποι.

Ο Γάλλος πλοίαρχος διαβιβάζει στην Βουλή προτάσεις του σουλτάνου και σύσταση του Χορσέφ να εγκαταλείψουν οι Ψαριανοί το Νησί και να το παραδώσουν χωρίς πόλεμο για να μην χυθεί αίμα.

Οι Ψαριανοί, αν και είχαν πληροφορηθεί την καταστροφή της Κάσσου, από τον Αιγυπτιακό στόλο, που είχε γίνει πριν λίγες μέρες (8 Ιουνίου 1824) , αν και είχαν επίγνωση του μεγάλου κινδύνου που τους απείλησε, παρ’ όλα αυτά δεν δέχθηκαν τις συστάσεις του Γάλλου πλοίαρχου να εγκαταλείψουν το Νησί τους.

Χωρίς καμιά ελπίδα για βοήθεια και χωρίς καμιά ελπίδα για την ασφάλεια των οικογενειών τους, δε δίστασαν να απορρίψουν τις προτάσεις του σουλτάνου και προτίμησαν τον αγώνα μέχρι θυσίας.

Απάντησαν στον Γάλλο πλοίαρχο ότι θα πολεμήσουν μέχρι τέλους και ότι το αίμα δεν θα χυθεί μόνο ελληνικό. Προτιμούν, είπαν ο πόλεμος να αποτεφρώσει το Νησί τους παρά να το παραδώσουν στους Τούρκους.

Αμέσως μετά την απόρριψη των προτάσεων του σουλτάνου και την απόφαση των Ψαριανών να πολεμήσουν, η Βουλή ειδοποιεί την Ελληνική Κυβέρνηση για τον άμεσο κίνδυνο που απειλούσε τα Ψαρά και ζητά να σταλεί αμέσως βοήθεια ο Ελληνικός στόλος.

“... Η δε Βουλή των Ψαρών αναγγέλλει εις την Διοίκησιν τον προφανέστατον κίνδυνον της πατρίδος, ένεκα της ακινησίας του Ελληνικού στόλου και ότι ο εχθρός θέλει να εκτελέσει τους θηριώδεις σκοπούς του παραγγέλουσα ότι η έκπλευσις του ελληνικού στόλου θα ματαιώσει τα σχέδια του...”, (Κ.Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 424).

Ο Ελληνικός στόλος όμως δεν έπλευσεν αμέσως σε βοήθεια των Ψαρών. Όταν ύστερα από λίγες μέρες , έφτασε στα Ψαρά δεν πρόλαβε τα γεγονότα. Η καταστροφή και ερήμωση του Νησιού είχε συντελεσθεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

“ Η ΜΑΧΗ ΣΤΟΝ ΚΑΝΑΛΟ ΚΑΙ Η ΑΠΟΒΑΣΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ “

Οι Ψαριανοί που παρακολουθούν άγρυπνα τα συμβαίνοντα στο Σύγρι, δεν έχουν τώρα καμιά αμφιβολία πως όλες αυτές οι ετοιμασίες των τούρκων προμηνύουν την μεγάλη επίθεση κατά των Ψαρών .

Για τον λόγο αυτό στο Νησί επικρατεί πολεμικός συναγερμός. Όλοι είναι σε κίνηση και όλοι εργάζονται για την άμυνα του Νησιού . Και όσο περνούν οι μέρες τόσο αυξάνει η επαγρύπνηση τους.

Στις 20 Ιουνίου (1824) το παρατηρητήριο από το βουνό “ Τηλέγραφος , , δίνει σήματα ότι ο εχθρικός στόλος βγήκε από το Σύγρι και πλέει με κατεύθυνση τα Ψαρά. Ο στρατός έχει καταλάβει τις θέσεις του και είναι έτοιμος για την απόκρουση της επιδρομής.

Η τουρκική αρμάδα με ναύαρχο τον Χορσέφ πασά , ολοένα και πλησιάζει. Στους Ψαριανούς δεν μένει τώρα καμιά αμφιβολία. Οπωσδήποτε τη φορά αυτή στόχος του Χορσέφ είναι τα Ψαρά. Είναι απόγευμα. Η αρμάδα, από 235 μεγάλα και μικρά πλοία παραπλέει τις βόρειες ακτές του Νησιού, φτάνει στον όρμο “ Κάναλο, , και αγκυροβολεί. “ ... εμετρήθησαν διακόσια τριάκοντα πέντε μεγάλα και μικρά, εκτός εκείνων όσα ένεκα της αποστάσεως των δεν διεκρίνοντο. Έφερε δ’ ούτως ο πολυάριθμος στόλος του προ πολλού κατά διαταγήν του σουλτάνου συνταχθέντα εις δύο ηπείρους , Ανατολής και Δύσεως , πολυάριθμον στρατό. Ο αριθμός του στρατού τούτου καθώς είχαν πληροφορίας εις Ψαρά ανήρχετο εις είκοσι οκτώ χιλιάδας. Κατευθυνόμενος με την αύραν του βορρά πριν της δύσεως του ήλιου επλησίασεν εις τον “ Κάναλον, , και ήρχισεν η μάχη . . . (Κ . Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α’ σελ. 447)

Τον “ Κάναλο , διάλεξε ο Χορσέφ για την απόβαση των στρατευμάτων του, γιατί πίστευε πως εκεί θα συναντούσε μικρότερη αντίσταση και θα πετύχαινε ευκολότερα το σκοπό του.

Τα τρία σώματα των Ψαριανών, χίλιοι περίπου άνδρες, που φρουρούσαν τον όρμο και τις γύρω ακτές ήταν έτοιμα για μάχη.

Είναι γαλήνη. Ο Χορσέφ επιχειρεί αμέσως απόβαση . Εχθρικά πλοiάρια με στρατό κατευθύνονται κiόλας προς την ακτή, ενώ τα μεγάλα εχθρικά αρχίζουν τον κανονιοβολισμό. Ο Μικές Δούκας που έλαβε μέρος στη μάχη αυτή γράφει : “ διότι τότε ήλθε πανστρατιά εις τα Ψαρά. Οθωμανικός στόλος, ο Χορσέφ επί φρεγάτας τίνος και ηγκυροβόλησεν έσωθεν ξέρας απέναντι της κανονιοστοιχίας προς βόρειον μέρος όπου καγώ παρευρέθην. Αρχομένου του πολέμου, δια των

πυροβόλων, έρριπτε και σφαίρας πλήρεις πυρίτιδος , μύδρων, ήλων και λοιπών. Ερχόμενων δε και στρατιωτών επί λέμβων δι απόβασιν, εφονεύομεν αυτούς δια των τουφεκιών' ' (Μ. Δούκας ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΣΥΜΒΑΝΤΑ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΨΑΡΩΝ σελ. 50)

Οι υπερασπιστές του Νησιού, καλά οχυρωμένοι με τα βόλια και τους θερίζουν τους επιδρομείς. Τα εχθρικά πλοιάρια υποχωρούν με νεκρούς και τραυματίες και η πρώτη απόπειρα για απόβαση καταλήγει σε αποτυχία.

Τα τουρκικά πλοιάρια επανέρχονται με νέες δυνάμεις, αλλά και πάλι χωρίς να κατορθώσουν να φτάσουν στην ακτή. Ωστόσο ο Χορσέφ επιμένει παρ' όλες τις απώλειες που έχει ο στρατός του.

Νύχτωσε και η μάχη εξακολουθεί, μετά τα μεσάνυχτα ο εχθρός αναγκάζεται να αποσυρθεί και η μάχη σταματά ' ' . . . γενομένης δε πεισματόδους μάχης απέτυχεν η απόβασις , ο εχθρός απεσύρθη της μάχης την τρίτην ώραν της νυκτός. . . , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 447).

Οι Ψαριανοί βλέπουν τώρα σημεία βορείου ανέμου και αυτό τους δίνει ελπίδες, γιατί έχουν πεισθεί πως ο εχθρός διαθέτει πολυάριθμο στρατό και μόνο τα κύματα της θάλασσας θα μπορούσαν την άλλη μέρα να ματαιώσουν τα σχέδια του.

Με την νυχτερινή διακοπή της μάχης , οι Έλληνες που είχαν χάσει και αυτοί ως τώρα πολλούς πολεμιστές, βρίσκουν καιρό να ξεκουραστούν και να ανασυγκροτηθούν. Επιδιορθώνουν τις βλάβες που έπαθαν τα οχυρά τους απ' τον κανονιοβολισμό των Τούρκων και πιάσουν πάλι τις θέσεις τους. Καταλαβαίνουν πως τα ξημερώματα ο Χορσέφ θα επιχειρήσει με περισσότερο πείσμα νέες απόπειρες για απόβαση.

Η νύχτα όμως περνά χωρίς την αναμενόμενη θαλασσοταραχή και οι ελπίδες των υπερασπιστών για βόρειο άνεμο χάνονται.

' ' . . . αλλά η νύξ κατά δυστυχίαν παρήλθε με γαλήνην, ίσως δια να πληρωθή το πεπρωμένον , περί όρθρον δε βαθύν ο εχθρός ήρχισεν μάχην με γαλήνην. . . . , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' Σελίδα 447).

Πριν ακόμα ξημερώσει αρχίζει νέος σφοδρότερος κανονιοβολισμός των οχυρών των Ελλήνων από τα μεγάλα τουρκικά πλοία, ενώ άλλα μικρότερα κατάφορτα με στρατό σπρώχνονται με τη βία τούτη τη φορά προς την ακτή . Όμως και η νέα αυτή απόπειρα του Χορσέφ συντρίβεται από την ηρωική αντίσταση των υπερασπιστών . " . . . τα εχθρικά πλοία επυροβολούν και αντεπυροβολούντο από τα κανονιοστάσια, αι δε σφαίραι και τα μισδράλια έπιπτον ως χάλαζα, πεισματοδεστάτη δε έγινε η μάχη' δια να ταχύνη δε την απόβασην ο εχθρός διέταξε τας μεγαλύτερας λέμβους των πολεμικών του πλοίων και περιεφέροντο

έξωθεν των πλοιαρίων, σαλουπών και λέμβων, ωθούνται αυτά δια των όπλων , ίνα μη οπισθοδρομώσι. . . , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 449).

Τα τουρκικά πλοιάρια επανέρχονται με νέες δυνάμεις, αλλά και πάλι χωρίς αποτέλεσμα. Όλες οι απόπειρες του εχθρού για απόβαση καταλήγουν σε αποτυχία. Οι τούρκοι δεν κατορθώνουν να πατήσουν το Νησί. Οι απώλειες του εχθρού είναι μεγάλες .

Ματαία οι Τούρκοι προσπαθούν με σφοδρό κανονιοβολισμό να κάμψουν το ηθικό των Ελλήνων . Οι ηρωικοί υπερασπιστές απτόητοι στις θέσεις τους είναι αποφασισμένοι να πέσουν όλοι στη μάχη. Ο Χορσέφ βρίσκεται σε αμηχανία.

Και ενώ στον Κάναλο συνεχίζεται η μάχη μερικά πλοιάρια του εχθρού κατευθύνονται προς τα ανατολικά και ερευνούν τις ακτές. Προσπαθούν να ανακαλύψουν μέρος αφρούρητο και κατάλληλο για απόβαση . Βρίσκουν κατάλληλη την ανατολική πλευρά του Κάβου- Μαρκάκη και ειδοποιούν. Αμέσως καταπλέουν και άλλα εχθρικά πλοιάρια με στρατό και κάνουν απόβαση. Άλλοι Τούρκοι βγήκαν στον Κάβο, στο σημείο ‘ ‘ Σπηλιάς – Πέρασμα , , και άλλοι, οι περισσότεροι , στην αγκάλη του Κάβου, όπου υπάρχει μικρή αμμουδιά και άρχισαν να ανεβαίνουν την απότομη και σχεδόν βραχώδη πλαγιά που λέγεται ‘ ‘ Ερινός , , .

Η μικρή φρουρά των Ελλήνων που φύλαγε εκεί αιφνιδιάζεται και εξουδετερώνεται . Οι περισσότεροι Έλληνες της φρουράς σκοτώνονται και οι Τούρκοι προχωρούν δια ξηράς προς τον ‘ ‘ Κάναλο, , όπου αντιστέκονται οι Έλληνες. ‘ ‘ . . . ενώ δε εξηκολούθη η μάχη πολλά πλοιάρια του εχθρού απεσύρθησαν, αλλά όλοι του εχθρού αι λέμβοι κατεσκόπευαν το ανατολικόν μέρος του Κάβου του Μαρκάκη και έυρον την αγκάλην του ανατολικού μέρους δι’ απόβασιν επιτηδείαν.

Από το παράλιον της αγκάλης έως άνωθεν σχηματίζεται βράχος ουχί απότομος αλλ’ η ανάβασις του βράχου τούτου είναι δύσκολος’ διότι δια να ανεβή τις αυτού άοπλος χρειάζεται μόχθος και τρία τέταρτα της ώρας ` τοιαύτη είναι αγκάλη. Ονομάζεται δε ‘ ‘ Ερινός, , . (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 449).

Οι Έλληνες που μάχονται στην Κάναλο κυκλώνονται. Βρίσκονται έξαφνα μεταξύ δύο πυρών. Χτυπιούνται από στεριά και θάλασσα και αναγκάζονται να κάμουν διμέτωπο αγώνα. Οι Έλληνες αμύνονται ηρωικά. Ο κλοιός όμως των Τούρκων όλο και περισφίγγεται. Οι λίγοι υπερασπιστές περικυκλωμένοι στα μικρά οχυρά τους μάχονται με ηρωισμό και η μάχη γίνεται φονική.

Τα πυρπολικά που ήταν στον όρμο του Φτελιού βγαίνουν αμέσως στα πανιά με αντίθετο άνεμο, χωρίς όμως να μπορέσουν να δώσουν βοήθεια. Ο Μικές Δούκας που έλαβε μέρος και τραυματίστηκε στη μάχη αυτή γράφει: ‘ ‘ . . . τότε πληγωθείς καγώ κατά την αριστεράν χείρα και επί του αριστερού μηρού

ερρίφθην αίφνης κατά της γης. Ευρεθέντος δε τίνος συγγενούς μου με εφόρτωσεν επ' αυτού και ήλθον εις την χώραν. . . . , , (Μ. Δούκας ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΣΥΜΒΑΝΤΑ σελίδα 50).

Η ηρωική άμυνα των Ελλήνων κάμπτεται μπροστά στις υπέρτατες δυνάμεις του εχθρού . Οι περισσότεροι από τους ηρωικούς υπερασπιστές πέφτουν νεκροί μαζί με τον σωματάρχη τους Ανέστη Τζώρτζη.

Τώρα αρχίζει να πνέει βόρειος άνεμος αλλά είναι πλέον αργά, Οι Τούρκοι πραγματοποιούν απόβαση, περικυκλώνουν τα μικρά οχυρά και αρχίζουν πεισματώδη και φονική μάχη.

Για την μάχη αυτή στον Κάναλο γράφει ο Γάλλος ναύαρχος ΓΚΡΑΒΙΕΡ : “ . . . επιτιθέμενοι και αμυνόμενοι ερρίφθησαν πάντες αναμίξ προς μικρό τι πυροβολείο. Αρξάμενος ενταύθα ο αγών κατέστη λυσσώδης μετά μικρόν ` επί τέταρτον και πλέον αι σημαίαι τουρκική και ελληνική εφαινότο κυματίζουσαι ομού επί του οχυρώματος. Τέλος η ελληνική εξηφανίσθη ` η δε τουρκική εκυμάτιζε μόνη. . . . , , (ΓΚΡΑΒΙΕΡ ‘ ‘ ΥΠΕΡ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΓΩΝΟΣ’ ’ Μετάφραση Κ. ΡΑΔΟΥ ΣΕΛΪΔΑ 141).

Όσοι από τους Έλληνες απόμειναν ζωντανοί ρίχνονται με τα σπαθιά. Σκοτώνοντας Τούρκους ανοίγουν δρόμο και υποχωρούν προς το Φτελιό. Ο εχθρός κερδίζει τον Κάναλο και βγάζει συνέχεια στρατό. Οι Τούρκοι ακολουθούν τους υποχωρούντες Έλληνες. Η τοποθεσία εδώ ονομάζεται ‘ ‘ Ξερόκαμπος, , . Το έδαφος είναι ομαλό με μικρή ανωφέρεια που καταλήγει στα χαμηλά και γυμνά υψώματα του Φτελιού όπου υπάρχουν αχυρώματα και στρατώνας. Είναι η δεύτερη και τελευταία γραμμή αντίστασης των Ελλήνων.

Η Βουλή με θλίψη πληροφορείται την απόβαση των Τούρκων. Όλοι αντιλαμβάνονται τον άμεσο κίνδυνο που απειλεί τα Ψαρά . Αν οι Τούρκοι περάσουν το Φτελιό, η πόλη είναι χαμένη. Σύγχυση και αγωνία κατέχει τον άμαχο πληθυσμό.

Η Βουλή δίνει αμέσως διαταγή στους σωματάρχες Αγίου Γεωργίου, Λιμνοναρίων και Λίμνου να σπεύσουν με τις διαθέσιμες δυνάμεις τους σε βοήθεια των Ελλήνων που μάχονται στο Φτελιό.

‘ ‘ Η ΜΑΧΗ ΣΤΟ ΦΤΕΛΙΟ’ ’

Στα υψώματα του Φτελιού και προπαντός στον αυχένα ‘ ‘ Αρβανίτη τα Καλύβια, , οι μικρές δυνάμεις των Ελλήνων πολεμιστών έχουν πιάσει τα χαρακώματα για την αποφασιστική αναμέτρηση με τα πολυάριθμα στρατεύματα του εχθρού. Εδώ οι Έλληνες υπερασπιστές είναι αποφασισμένοι να πολεμήσουν χωρίς καμιά υποχώρηση γιατί ξέρουν πως αν πέσει το Φτελιό ο δρόμος προς την πόλη μένει ελεύθερος για τους Τούρκους επιδρομείς.

Και ενώ ο Χορσέφ βγάζει στον Κάναλο συνέχεια στρατό τα πρώτα εχθρικά τμήματα φτάνουν στο Φτελιό, ορμούν στα χαρακώματα και η μάχη αρχίζει. ‘ ‘ . . . οι Τούρκοι έχοντες ελευθέραν την απόβασιν, απεβιβάσθησαν πολλοί, άλλοι δε εμάχοντο εις Κάναλον και κατά την Πούντα του Ρούσσου ` το δε πλείστον μέρος του Οθωμανικού διηυθύνθη κατά της Πόλεως ` φθάσαντες εις Φτελιό μέρος εξ αυτών επέπεσαν εις την ευρισκόμενην εκεί φυλακήν και άλλοι διηυθύνθησαν κατά της πόλεως. Οι εις Φτελιό Έλληνες , θεωρούντες τους εχθρούς ήρχισαν μάχην φονικοτάτην. . . . , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 450)

Τρεις φορές αποκρούουν οι Έλληνες τις αλλεπάλληλες επιθέσεις των Τούρκων και τους προξενούν βαρύτατες απώλειες . Δεν μπορούν όμως να χρησιμοποιήσουν τα κανόνια γιατί τα πυροβολεία ήταν κατασκευασμένα κατά τέτοιο τρόπο που να ασφαλίζουν μόνο τα παράλια του Νησιού. Σε λίγο φτάνει στο Φτελιό το κύριο σώμα του εχθρού από χιλιάδες Τούρκους. Οι λίγοι ήρωες του Φτελιού δεν δειλιάζουν μπροστά στον όγκο των τουρκικών στρατευμάτων. Οι σωματάρχες Αντώνιος Σαρρής, Αντώνιος Κατσουλέρης και Ανδρέας Μαυρογιάννης δίνουν τις τελευταίες οδηγίες και όλοι τους αποφασίζουν να συνταχθούν μέχρι τέλους και να πέσουν στην μάχη.

Τα τουρκικά στρατεύματα με την ασύγκριτη υπεροχή τους σε αριθμό προσπαθούν με συνεχείς επιθέσεις να κάμψουν την αντίσταση των Ελλήνων. Ορμούν σε αλλεπάλληλα κύματα και προκαλούν με τον όγκο τους αφάνταστη πίεση στους λίγους, αλλά γενναίους υπερασπιστές, αδιαφορώντας για τις τεράστιες απώλειες τους.

Οι υπερασπιστές μάχονται με ηρωισμό και είναι αποφασισμένοι να μην υποχωρήσουν. Άνισος όμως ο αγώνας. Οι αμυνόμενοι ολοένα και λιγοστεύουν ενώ νέα τμήματα τουρκικού στρατού καταφθάνουν συνέχεια από τον Κάναλο και παίρνουν μέρος στην μάχη.

Οι Τούρκοι πιάνουν τα γύρω υψώματα και η μάχη για πολλή ώρα γίνεται φονική ‘ ‘ τρίς εφώρμησαν οι Τούρκοι και απεκρούσθησαν ` πολλαπλασιασθέντες οι εχθροί κατέλαβον τας ένθεν υψυλωτέρας θέσεις και έβαλον τους Έλληνες υπό τους πόδας των. . . , , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 451).

Οι λίγοι Έλληνες που απόμειναν ζωντανοί αποσύρονται και οχυρώνονται στο μικρό στρατώνα αποφασισμένοι να παλέψουν μέχρι την τελευταία τους πνοή. ‘ ‘ . . . πολεμούμενοι οι Έλληνες πανταχόθεν περιωρίσθησαν εις τον στρατώνα και εμάχοντο. Περικυκλώσαντες τον στρατώνα οι Οθωμανοί εφώρμησαν εντός αυτού και συνεπλάκησαν. Τότε οι Έλληνες μη έχοντας ελπίδα τινα σωτηρίας έθεσαν πυρ εις την πυριταποθήκην και εγένετο παρανάλωμα του πυρός οι μάρτυρες της ελευθερίας μετά των Τούρκων. . . , , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 451).

Αφού πολέμησαν σαν πραγματικοί ήρωες έπεσαν στην μάχη. Νεκροί και οι τρεις σωματάρχες τους. Μαζί τους έπεσε και το Φτελιό, η τελευταία αξιόλογη γραμμή αντίστασης. Με την πτώση του Φτελιού ο πόλεμος έχει πια κριθεί. Τίποτε δε μπορούσε τώρα να ανακόψει την πορεία των Τούρκων προς την πόλη.

Το παρατηρητήριο από το ύψωμα της Βίγλας βλέπει έξαφνα τον όγκο των τουρκικών στρατευμάτων να κατηφορίζει από τα υψώματα του Φτελιού προς το Αρχοντίκι, με κατεύθυνση την πόλη και ειδοποιούν αμέσως την Βουλή.

Μέσα στην πόλη ο άμαχος πληθυσμός που πληροφορείται τα γεγονότα βρίσκεται σε αναστάτωση και αμηχανία. Ο κίνδυνος για όλους πλησιάζει. Δρόμος διαφυγής και σωτηρίας δεν υπάρχει. Τα πλοία, η μόνη τους ελπίδα, είναι χωρίς πηδάλια και τα περισσότερα βγαλμένα στη στεριά.

‘ ‘ ΑΠΕΓΝΩΣΜΕΝΗ ΑΜΥΝΑ ΣΤΟ ΑΡΧΟΝΤΙΚΙ ’ ’

Μετά την πτώση του Φτελιού ενωμένα τα τουρκικά στρατεύματα προχωρούν προς την πόλη και χωρίς σοβαρή αντίσταση φτάνουν στο Αρχοντίκι. Κοντά στον Άγιο Δημήτριο οι Τούρκοι συμπλέκονται με τα σώματα που είχαν σπεύσει σε βοήθεια.

Εδώ οι Έλληνες , που είχαν στο μεταξύ σχηματίσει την τελευταία πρόχειρη γραμμή αντίστασης, προσπαθούν με την ηρωική τους άμυνα να ανακόψουν την προέλαση του εχθρού.

Αρχίζει και εδώ η μάχη με πείσμα. Χιλιάδες όμως οι Τούρκοι και το έδαφος ομαλό και γυμνό δεν προσφέρεται για αποτελεσματική άμυνα. Είναι η τελευταία απεγνωσμένη αντίσταση κατά των Τούρκων και οι Έλληνες μάχονται με ηρωισμό και αυτοθυσία. Την ηρωική αυτή μάχη παρακολουθούν από μικρή απόσταση και οι φρουρές των νησίδων ‘ Αί Νικολάκι , , και ‘ Δασκαλιό , , που με αγωνία βλέπουν την προέλαση των Τούρκων προς την πόλη. ” . . . οι δε διευθυνόμενοι προς την πόλην Οθωμανοί απήντησαν καθ’ οδόν εις τον Άγιον Δημήτριον τα πεμπόμενα σώματα δια βοήθειαν εις Κάναλον και συνεπλάκησαν. Απέιχον δε οι εχθροί της πόλεως σχεδόν μίαν ώραν κατά το διάστημα της οποίας μάχη και θάνατος πολύς εγένετο . . . , , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α’ σελίδα 451).

Ο άνισος αγώνας έχει κριθεί πλέον. Η άμυνα των Ελλήνων είχε καμφθεί οριστικά. Οι μικρές και ασήμαντες ελληνικές δυνάμεις δεν ήταν ποτέ δυνατό να αναχαιτήσουν το χείμαρρο των τουρκικών στρατευμάτων. Και αφού κάμφθηκε και η τελευταία αυτή αντίσταση, ο εχθρός, με μικρές παρενοχλήσεις από ένοπλα τμήματα των Ελλήνων, προχωρεί προς την πόλη.

Στο ύψωμα της Βίγλας λίγοι Έλληνες προβάλλουν την τελευταία αντίσταση. Κάθε άμυνα όμως είναι πια καταδικασμένη. Τα στρατεύματα του εχθρού χωρισμένα σε τρεις φάλαγγες προχωρούν για να κυκλώσουν την πόλη. Οι

ελληνικές φρουρές των μικρών νησίδων “ Αί Νικολάκι , και “Δασκαλιό , παρακολουθούν με κομμένη αναπνοή την προέλαση των τουρκικών στρατευμάτων προς την πόλη και αγωνιστούν για την τύχη των οικογενειών τους και όλων των αμάχων. Το ύψωμα ‘ Βίλλα ’ κρύβει από τα μάτια τους την πόλη και την τραγωδία που αρχίζει. Όμως καμιά αμφιβολία δεν έχουν για το μοιραίο τέλος της πόλης και τη μεγάλη συμφορά που περιμένει τον άμαχο πληθυσμό.

“ Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ”

Οι τρεις φάλαγγες των τουρκικών στρατευμάτων παρακάμπτουν το ύψωμα της Βίλλας και προχωρούν για να κυκλώσουν την πόλη. Οι μικρές ομάδες των Ελλήνων πολεμιστών που προβάλλουν την ύστατη αντίσταση δεν είναι δυνατό να ανακόψουν την προέλαση των Τούρκων και να αποτρέψουν την είσοδο τους στην πόλη. Και ενώ ο άμαχος πληθυσμός βρίσκεται σε πλήρη σύγχυση περνά στιγμές αγωνίας και τρόμου , φάνηκαν κιόλας στους γύρω λόφους τα πρώτα εχθρικά τμήματα και κατηφορίζουν τρέχοντας “ . . . πλησιάζοντας οι Τούρκοι εις την πόλιν εισήλθον δια του λόφου του Στραβογιώργη ο μύλος και οι άλλοι δια του λόφου της Μπαλαμπανίας και δια του δρόμου του Στάθη το Μνήμα και της Αγίας Παρασκευής . Οι ερχόμενοι από του Στάθη το Μνήμα και της Αγίας Παρασκευής ευρόντες αντίστασιν εσταμάτησαν, οι δε από τους λόφους κατέβησαν εις την πόλιν ` εδώ ευρόντες αντίστασιν εμάχοντο , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 452).

Τα τουρκικά στρατεύματα φανατισμένα από την ηρωική αντίσταση που συνάντησαν και από τις μεγάλες απώλειες που είχαν μέχρι τώρα, ξεσπούν στον άμαχο πληθυσμό και αρχίζουν με μανία το έργο της σφαγής και της καταστροφής. Σκορπούν μέσα στην πόλη με πρωτοφανή αγριότητα τη φωτιά και το θάνατο . Πρώτος δίνει το παράδειγμα της βαρβαρότητας ο αρχηγός των εχθρικών στρατευμάτων ξηράς τουρκαλβανός Πανούσης.

Οι άμαχοι τρέχουν μέσα στην πόλη χωρίς ελπίδα σωτηρίας. Σκηνές τρόμου και φρίκης που δεν μπορεί να συλλάβει ο νους, αλλά εδώ ας παραθέσουμε την περιγραφή που επιχειρεί ο Νικόδημος “ . . . συγχρόνως δε κλαυθμηρά και γοερά βοή γυναικών και παιδων εξερχόμενη εκ της πόλεως εκάλυπτε τον κρότον των τουφεκιών . . . , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 452).

Τα γυναικόπαιδα τρέχουν κατά την προκυμαία για να βρουν σωτηρία στα πλοία. Μικρά τμήματα Ελλήνων πολεμιστών μάχονται μέσα στην πόλη με τους Τούρκους που όλο και προχωρούν προς την προκυμαία ερημώνοντας τα πάντα.

Ο πρόξενος της Ρωσίας Γεώργιος Κομνηνός, που είχε συγκεντρώσει στο σπίτι του πολλά γυναικόπαιδα, ύψωσε τη Ρώσικη σημαία με την ελπίδα να τα σώσει.

Στους Τούρκους που περικύκλωσαν το σπίτι του, ο πρόξενος δηλώνει την ιδιότητα του, αυτοί όμως χωρίς κανένα δισταγμό, τον σκοτώνουν επί τόπου την ίδια στιγμή. Από τους συγκεντρωμένους άλλους σκότωσαν και άλλους αιχμαλώτισαν.

Στο μεταξύ στην αποβάθρα ένα πλήθος από γυναικόπαιδα συνωθείται σε μια αγωνιώδη και απεγνωσμένη προσπάθεια να αναχωρήσει με τα πλοία. Γράφει ο Νικόδημος " . . . οι Τούρκοι πλησιασάντες εις την πόλιν, ότι μέρος εκυρίευσεν το επυρπόλουν, επλησίασαν δε ήδη μέχρι του παράλιου μαχόμενοι προς τους Έλληνες.

Εις το παράλιον παιδία, γυναίκες και άνδρες ανέβαινον εις τις λέμβους και τα πλοία άνευ πηδάλιων ίνα σωθώσιν ἄπολλαί δε γυναίκες μη θέλουσαι να πέσωσιν αιχμάλωται, ερίπτοντο εις την θάλασσα και επνίγοντο ομού μετά των τέκνων των ἄλλο δε πλήθος δια να σωθή. . . , (ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 453).

Και ενώ μέσα στην πόλη συνεχίζοταν η μάχη, πολλά Ψαριανά πλοία αναχωρούσαν με γυναικόπαιδα για τα νησιά των Κυκλάδων. Ο τουρκικός στόλος, που στο μεταξύ είχε καταπλεύσει στο λιμάνι, αρχίζει αμέσως την καταδίωξη των Ψαριανών που αναχωρούν με τα πλοία από την πόλη. Από τα καταδιωκόμενα Ψαριανά πλοία άλλα με διάφορα τεχνάσματα ξεγελούν τους Τούρκους και κατορθώνουν να διαφύγουν και να σωθούν, άλλα αιχμαλωτίζονται και άλλα για να μην πέσουν με τα γυναικόπαιδα στα χέρια των Τούρκων αυτοβυθίζονται. Ο Γάλλος ναύαρχος ΓΚΡΑΒΙΕΡ γράφει: " . . . του ανέμου εντούτοις πνεύσαντος βορειοδυτικώς, ο καπετάν πασάς διέταξε τα μονόκροτα αυτού και τας κορβέσας, ίνα παρακάμπτοντα την αρκτών της νήσου άκραν εισδύσωσιν εις το στενόν των Αντιψάρων.

Έμφοβος γενόμενος ο πληθυσμός παρέσυρε προς τον λιμένα τους στρατιώτας θέλοντας να υπεραμυνθώσιν ακόμη αυτού. Δέκα ή δώδεκα πάρωντες κατάφορτοι φευγόντων, μόλις αναχθέντες προσεβλήχθησαν υπό των φορτηγών και κορβετών της πρωτοπορείας κατεδιώχθησαν και κατεπυροβολήθησαν εκ του σύνεγγυς. Παρών ορμητικώς υπό δύο μονοκρότων διωκόμενος και τον έσχατον κινδυνεύον κίνδυνον εσώθη δια του στρατηγήματος, όπερ καταδικνύει μέχρι ποίου βαθμού οι Τούρκοι είχαν εθίσει τους πολέμιους αυτών να υπολογίζωσιν επί της απλότητος των. Ο παρών εκαλύφθη αιφνιδίως υπό πυκνοτάτου καπνού. Πυρπολικό! Εφώνησαν οι Τούρκοι πλοίαρχοι και παραχρήμα ανακρούσαντες πρύμναν έφευγον πάσαις δυνάμεσι το ανυπερθέτως μέλλον ν' ανατιναχθεί εις τον αέρα πλοίων. Αφ' ής όμως οι Έλληνες ναύτες είδον μακρυνθέντας τους διώκτας αυτών κατέστειλαν το τοσούτον επικαίρως αναφθέν πύρ και εξηκολούθησαν ταχείς τον πλούν αυτών. . . , GRAVIERE : (Μετάφρασις Κ. Ράδου σελίδα 141).

Το πλοίο του Ιωάν. Κουτέπα για να μην πέσει στα χέρια των Τούρκων αυτοβυθίστηκε και όλοι όσοι ήταν μέσα βρήκαν τον θάνατο. Το ίδιο συνέβη και με το πλοίο του Δ. Λένου.

Τραγικότατη όμως υπήρξε η μοίρα για όλους εκείνους τους Έλληνες που δεν κατόρθωσαν να φεύγουν με τα πλοία και έπεσαν ζωντανοί στα χέρια Τούρκων. Όλοι αυτοί βρήκαν μαρτυρικό θάνατο. Γράφει σχετικά ο Γάλλος Γκραβιέρ, " . . . ελάχιστοι των κατοίκων εύρον θέσιν επί των πρώτων τούτων πλοίων ` δια δε τους μη δυνηθέντας να καταλίπωσιν επί την ακτήν των Ψαρών, η θάλασσα δεν παρείχεν αυτοίς πλέον διέξοδον αλλά μόνον εκλογήν θανάτου. Αγόμενος υπό του βορείου ανέμου ο στόλος του Χορσέφ κατελάμβανε το στενόν των Αντιψάρων και εκύκλον τν πόλιν.

Πλήθος μικρών νέων και άνευ καταστρώματος πλοίων πανταχώθεν απειρώντο να διαπελύσωσιν, ενώ τα τουρκικά πλοία κατεपुरοβολούν ανηλεώς τους φεύγοντας, αι λέμβοι εδιώκουν αυτούς και αρναούτοι μεθύοντες εκ του ρέοντος αίματος, επήδων από λέμβον εις λέμβον σφάζοντες πάντας τους δυστυχείς όσων εφείσθησαν αι σφαίραι. Τα ύδατα του λιμένος εν μικρώ εβάφησαν ερυθρά και ο κυβερνήτης της ' ' ΙΣΙΔΟΣ' ' (Γαλλικού πολεμικού πλοίου), ηρίσθησε πλέον, εν εκτάσει εκατόν είκοσι μόνον μέτρων, τριάκοντα πτώματα γυναικών και παίδων. . . , ,

GRAVIERE ' ' ΥΠΕΡ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΓΩΝΟΣ' '(Μετάφραση Κ. Ράδου σελίδα 142).

Πολλοί όμως υπήρξαν και οι Έλληνες εκείνοι που κατά την ώραν της μάχης απήφησαν τον θάνατο και πολέμησαν με ηρωισμό και αυτοθυσία μέσα στην πόλη . Όσοι από τους Έλληνες δεν κατόρθωσαν να φύγουν με τα πλοία και σώθηκαν από την αιχμαλωσία κατά την σφαγή, καταδιωκόμενοι από τους Τούρκους, ανέβηκαν τρέχοντας στο Παλιόκαστρο και κλείστηκαν στο μικρό φρούριο της Μαύρης Ράχης . Είναι το τελευταίο οχυρό και όλοι είναι αποφασισμένοι και προετοιμασμένοι για την υπέρτατη θυσία.

Η μικρή χερσόνησος της Μαύρης Ράχης βάλλεται από στεριά και θάλασσα. Τώρα εκτός από το Παλιόκαστρο , το μικρό αυτό φρούριο της Μαύρης Ράχης, ολόκληρο το Νησί κατέχεται από τα τουρκικά στρατεύματα. Και η πόλη, κάτω απ' την Μαύρη Ράχη , έρημη απ' τους κατοίκους της, έχει παραδοθεί στις φλόγες.

' ' ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΤΗΣ ΜΑΥΡΗΣ ΡΑΧΗ' '

Η πόλη των Ψαρών ήταν τώρα στα χέρια των Τούρκων. Μέσα σ' αυτήν κανένας Έλληνας ζωντανός. Όσοι από τους άμαχους πρόλαβαν έφυγαν με τα πλοία. Οι υπόλοιποι σκοτώθηκαν , ή πνίγηκαν, ή πιάστηκαν αιχμάλωτοι . Πεντακόσιοι περίπου Ψαριανοί και ανάμεσα σ' αυτούς μόνον εκατόν πενήντα πολεμιστές ,

έτρεξαν στο Παλιόκαστρο (Μαύρη Ράχη) και κλείστηκαν στο μικρό φρούριο αποφασισμένοι να πέσουν πολεμώντας και να παραδοθούν. ‘ ‘ . . . οι εις το Παλιόκαστρον, ευρισκόμενοι ήσαν ογδοήκοντα πέντε περίπου και οι απλαρχηγοί Ράδος και Άγγελος με τεσσαράκοντα πέντε στρατιώτας. Την δε νύκτα προσήλθον έτεροι δέκα Ψαριανοί και έως δέκα πάροιχοι και στρατιώται. . . , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 455).

Το παλιόκαστρο (Μαύρη Ράχη) είναι μια μικρή σχεδόν βραχώδης χερσόνησος όπου υπήρχε μικρό τείχος με πυροβολεία (τάπιες). Μέσα στο φρούριο, εκτός από το δυσπόστατο ναό του Αγίου Ιωάννου και Αγίας Άννης , υπήρξαν και μπαρουταποθήκες.

Για τον Χορσέφ η μάχη δεν είχε τελειώσει. Έπρεπε να πέσει και το μικρό φρούριο της Μαύρης Ράχης, να εκλείψει και η τελευταία αυτή αντίσταση των Ελλήνων και μάλιστα την ίδια μέρα και πρωτού να δύσει ο ήλιος.

Με διαταγή του Χορσέφ αρχίζει κανονιοβολισμό του φρουρίου από στεριά και θάλασσα και αμέσως τουρκικά στρατεύματα επιχειρούν την πρώτη έφοδο για την εκπόρθηση του φρουρίου. “. . . Άμα τα στρατεύματα απήλθον ίνα το κυριεύσωσιν οι εν τω κανονοστασίω Έλληνες μετέφεραν τα ελαφρότερα κανόνια εις την αρκτική πλευράν του κανονοστασίου, έκτισαν την θύραν και ήρξατο η μάχη.

Επυροβόλουν δε κατά του κανονοστασίου και τα εις τον λιμένα ηγκυροβολημένα εχθρικά της γραμμής πλοία, τα εις Πούντα και εις Λιμνονάρι και από το κανονοστάσιον του Αγίου Νικολάου, το οποίον, έβλαπτε πολύ το Παλιόκαστρον . . . , (Κ. Νικόδημος Τόμος Α' σελίδα 454).

Η πρώτη αυτή έφοδος των Τούρκων για την κατάληψη του φρουρίου μένει χωρίς αποτέλεσμα. Οι γενναίοι υπερασπιστές αντιστέκονται σθεναρά και αποκρούουν την εχθρική επίθεση. “. . . Οι δε Τούρκοι όρμησαν ίνα το κυριεύσωσι δι' εφόδου , αλλά η γενναία αντίστασις των Ελλήνων εματαίωσε τους σκοπούς των και οπισθοχώρησαν. . . , (Κ. Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 454).

Οι αλληπάλληλες επιθέσεις των Τούρκων συνεχίστηκαν όλη την ημέρα χωρίς να φέρουν κανένα αποτέλεσμα. Μόλις νύχτωσε οι έφοδοι του εχθρού σταμάτησαν. Οι υπερασπιστές του φρουρίου κατεβάζουν τότε κρυφά απ' το βράχο στην παραλία τα γυναικόπαιδα που είχαν μαζί τους και τα διώχνουν με το πλοίο του Ανέστη Τζώρτζη που ήταν εγκαταλειμμένο στην παραλία, κάτω από το Παλιόκαστρο, χωρίς έρμα και πηδάλιο. Τα γυναικόπαιδα συνοδεύουν ο Ιωάννης Μετσάτσος και τρεις πάροιχοι. Το πλοίο , αν και καταδιώκεται από εχθρική λέμβο, κατορθώνει να διαφύγει μέσα στο σκοτάδι και να συνεχίσει την πορεία του για τα νησιά των Κυκλάδων. Οι αρχηγοί του φρουρίου που συνόδεψαν τα

γυναικόπαιδα ίσαμε την παραλία και τα αποχαιρέτησαν για τελευταία φορά, ανεβαίνουν πάλι στο κάστρο βέβαιοι για το μοιραίο τέλος που τους περιμένει.

Αμέσως ύστερα, πρόκριτοι και οπλαρχηγοί του φρουρίου, μαζί με τον πρόεδρο της Βουλής των Ψαρών Δημήτριο Βρατσάνο, συγκεντρώνονται στον ναό του Αγίου Ιωάννου για να πάρουν αποφάσεις. Γράφει ο Νικόδημος “. . . προβλέποντες ότι επιούσαν οι Τούρκοι θα κινηθούν πανστρατιά κατ’ αυτών , συνήλθον εις συμβούλιον εις τον ναόν του Αγίου Ιωάννου Δημήτριος Γ. Χ Κοτζιάς, ο Ανδρέας Μοναρχίδης, Αλέξανδρος Μαμούνης , Αντώνιος Βρατσάνος, Ιωάννης Σίδερος, ο γέρων Δημήτριος Βρατσάνος και οι οπλαρχηγοί Ράδος και Άγγελος. . . , Ο Δημήτριος Κοτζιάς επρότεινε να μην καούν και υπάγουν θράσιοι, αλλά να πολεμήσουν στήθος με στήθος και να πέσουν μαχόμενοι, εις δε την πυριταποθήκην να συναθροισθώσιν όλα τα γυναικόπαιδα και εκεί να είναι εις έτοιμος, όστις όταν ίδη τους Τούρκους εντός του κανονοστασίου σπεύδοντας να αιχμαλωτίσουν αυτά, να θέση πύρ , εις την πυριταποθήκη. Την γνώμην αυτήν παρεδέχθησαν όλοι και παρασκευάσθησαν . Το δε πυρ εις την πυριταποθήκην απεφασίσθη να το βάλη ο Αντώνης Βρατσάνος . . . (γιος του προέδρου της Βουλής), , (Κ.Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α’ σελίδα 455).

Πρωτού ακόμη να ξημερώσει άρχισαν πάλι οι επιθέσεις του εχθρού. Στην έφοδο παίρνουν τώρα μέρος και διαλεχτά πληρώματα των πλοίων και το επόμενο σώμα της οπισθοφυλακής. Η διαταγή του Χορσέφ τη φορά αυτή ήταν ρητή. Καμιά οπισθοχώρηση. Το φρούριο έπρεπε οπωσδήποτε να καταληφθεί. “. . . το σώμα απήλθεν και η μάχη ήρχισε πεισματοδεστάτη ` ενώ δε επυροβολείτο το κανονοστάσιον και από τα ηγκυροβολημένα πλοία και από το κανονοστάσιο του Αγίου Νικολάου όπερ έβλαπτον επαισθητώς. Οι Τούρκοι τρις αφορμώσι και αποτυγχάνουσιν ` η δε οπισθοφυλακή ωθεί αυτούς εις τα εμπρόσθεν δια των όπλων `εφορμά και αύθις το πλήθος κατά του κανονοστασίου, οι δε διευθέται των πυροβόλων εθραύθησαν, η δε έφοδος των Τούρκων επιτυγχάνει και συνεπλάκησαν οι Έλληνες μετά των Τούρκων χείρας με χείρας , , (Κ.Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α’ σελίδα 455).

Τώρα έπαψαν τα όπλα. Αρχίζει μάχη στήθος με στήθος. Χιλιάδες οι εχθροί, ελάχιστοι οι ήρωες του φρουρίου. Μάχονται μέχρι την τελευταία τους πνοή σκοτώνοντας Τούρκους και πέφτει ένας – ένας με το γιαταγάνι στο χέρι.

Νέα κύματα Τούρκων γεμίζουν το μικρό κάστρο και ορμούν προς την μπαρουτοθήκη που βρίσκονται συγκεντρωμένα γυναικόπαιδα . Και τότε ο Αντώνιος Βρατσάνος εκτελεί το χρέος που είχε αναλάβει. “. . . Ότε δε όρμησαν οι Τούρκοι εις την πυριταποθήκη την εύρον αυτήν περικυκλωμένην από παιδιά και γυναίκας, αίτινες δακρυρροούσαι εφώναζον ότι προτιμώσι να καούν, παρά να πέσωσιν εις χείρας των Τούρκων ` έθεσε δε τότε ο Βρατσάνος το πυρ και η εκπυρσοκρότησις κατέθραυσε πολλούς Τούρκους ομού με τους μάρτυρας της ελευθερίας . Συγχρόνως ετέθη και εις την μικράν πυριταποθήκην το πυρ υπό του

αρχαιοφύλακος του κανονοστασίου Σιδερί, η δε εκπυρσοκρότησις εκσφενδόνισαν ουχί ολίγους Τούρκους.

Εκ των ευρισκόμενων εις το Παλιόκαστρον ανδρών ουδείς εσώθη ει μη γυναίκες τίνες αίτινες αιχμαλωτισθώσαι και μετά ταύτα ελευθερωθείσαι διηγούνται τα του Παλιοκάστρου . . . , (Κ.Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 455).

Ο Γάλλος ναύαρχος GRAVIERE γράφει σχετικά με την άμυνα των ηρώων και την ανατίναξη του φρουρίου της Μαύρης Ράχης : “. . . τετρακόσιοι Έλληνες υπό αθλίου περιβόλου προασπιζόμενοι ανθίσταντο κατά εξακισχιλίων και πλέον Τούρκων . . . , Περί την έκτην και ημίσιαν εσπερινήν, φοβερά εγείρεται βοή , οι Τούρκοι πανταχόθεν κυκλώσαντες ανέρχονται το λόφον. Τα εξωτερικά χαρακώματα περιπίπτουσιν εις χείρας των. . . φοβερά έκρηξις έσεισε το στερέωμα το φρούριον, οι υπερασπίσαντες αυτό ήρωες, ο εισβαλών εις αυτό πολέμιος, τα πάντα ανετινάχθησαν εις μυρια τεμάχη. Οι Ψαριανοί ετήρησαν τον λόγον των, ουδείς αυτών προέδωκε τον υπέρ πατρίδος αγώνα Μόλις το σκότος της νυκτός ηδυνήθη να καλύψη τας κινήσεις αυτής, η “Ισις” (Γαλικόν πολεμικόν πλοίον) πλησιάζει το βάραθρον ούτινος δεσπόζει το καταστραφέν φρούριον . Βαθεία σιγή αποκρίνεται εις τας κλήσεις αυτής. Δεν υπάρχουσι πλέον εκεί θύματα προς διάσωσιν, ουδένα ελησμόνησεν η λύσσα των Τούρκων. . . ,

JURIN DE LA GRAVIERE. “ Υπέρ ανεξαρτησίας των Ελλήνων Αγώνος , , (Μετάφραση Κ.Ράδου σελίδα 142).

Οι γενναίοι υπερασπιστές του φρουρίου, αφού πολέμησαν ‘ ‘ μέχρις εσχάτων’ ’ έδωσαν και την τελευταία τους πνοή και έγιναν ολοκαύτωμα για την απελευθέρωση της πατρίδας. Και ότι απόμεινε από το μικρό φρούριο θα θυμίζει στους αιώνες την υπέρτατη θυσία των ηρώων στον βωμό της ελευθερίας.

‘ ‘ Η ΗΡΩΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΝΗΣΙΔΩΝ ΑΪ ΝΙΚΟΛΑΚΙ ΚΑΙ ΔΑΣΚΑΛΙΟ ’ ’

Μετά την ανατίναξη του φρουρίου της Μαύρης Ράχης και το ολοκαύτωμα των υπερασπιστών του έπαψε και η τελευταία αντίσταση πάνω στο Νησί. Μόνο οι μικρές φρουρές στις νησίδες ΑΪ ΝΙΚΟΛΑΚΙ ΚΑΙ ΔΑΣΚΑΛΙΟ , αντιστέκονται ακόμη με πείσμα στις επιθέσεις του εχθρού.

Οι δύο αυτές μικροσκοπικές νησίδες που βρίσκονται στον όρμο ‘ ‘ Αρχοντίκι , ήταν κάπως αχυρωμένες και προστάτευαν τις αμμώδεις ακτές της γύρω περιοχής . Με αγωνία οι φρουρές αυτές των νησίδων είχαν παρακολουθήσει την τελευταία μάχη στο Αρχοντίκι.

Και όταν κάμφθηκε και η αντίσταση εκείνη των Ελλήνων, είδαν τα εχθρικά στρατεύματα να ξεχύνονται και να χάνονται πίσω από τον λόφο ‘ ‘ Βίγλα’ ’ , που

τους έκρυβε την πόλη. Μόνο τις σπαραχτικές φωνές των γυναικόπαιδων δεν άκουσαν, αλλά όλα τα μάντευαν .

Και η αγωνία τους αυτή κράτησε ως το απόγευμα της επόμενης μέρας, όταν συνταρακτική έκρηξη της Μαύρης Ράχης τους μήνυσε το τέλος της τραγωδίας. Τώρα και οι γενναίοι αυτοί Έλληνες καμιά αμφιβολία δεν είχαν και για το δικό τους μοιραίο τέλος.

Όμως ήταν αποφασισμένοι να πάρουν εκδίκηση και να πέσουν μαχόμενοι. " Οι ευρισκόμενοι εις το Νησί του Αγίου Νικολάου, έως 120 άνδρες Ψαριανοί και πάροικοι, αντέστησαν κατά της επερχόμενης εχθρικής φρεγάτας και πλοιαρίων . . . Το κανονοστάσιον (τουρκικόν) του ' Στάθη το Μνήμα' ' εφόρευσε πολλούς των εν τω νησιώ. Η δε γενομένη έφοδος εις το " Δασκαλιό' ' , επίσης απέτυχεν. Οι εχθροί πυροβολούντες από το κανονοστάσιον του " Καραγιάννη" (λόφου), προσπαθούν και δια ξηράς και δια θαλάσσης να κάμωσιν έφοδον. Οι εις Δασκαλιό Έλληνες ήσαν οι Ψαριανοί Κυριάκος Δ.Μαμούνης και Νικόλαος Κ. Βελισάριος έτεροι οκτώ ` ήταν δε και ο οπλαρχηγός Νάνος με στρατιώτες επτά . . . (Κ.Νικόδημος Τόμος Α' σελίδα 455). Οι επιθέσεις των Τούρκων κατά των νησίδων συνεχίστηκαν και την Δευτέρα 23 Ιουνίου . Ξημέρωσε η Τρίτη και οι Τούρκοι συνέχισαν τον κανονιοβολισμό και από τα πλοία και από την ξηρά και προπαντός από τους λόφους " Στάθη το Μνήμα' ' και " Καραγιάννη' ' .

Στο μεταξύ οι τροφές στην νησίδα Αϊ Νικολάκι τελείωσαν. Νερό δεν υπήρχε πια και τα πολεμοφόδια σώθηκαν και αυτά . Η φρουρά βρέθηκε σε απόγνωση. Οι Τούρκοι τους κάνουν προτάσεις να παραδοθούν και να υπόσχονται πως θα σεβαστούν την ζωή τους. Παρ' όλα αυτά η ηρωική αντίσταση της φρουράς συνεχίστηκε και την Τετάρτη και την Πέμπτη. Οι γενναίοι υπερασπιστές , βλέποντες πως ελπίδα για βοήθεια δεν υπήρχε, αποφασίζουν να παραδοθούν.

" . . . Τότε οι εις τον Άγιον Νικόλαον μη έχοντες διόλου άρτον και ύδωρ και κατασταθέντων και κανονίων των ακρήστων , υστερημένοι τα πάντα, απεφάσισαν να παραδοθούν. Την Πέμπτην περί το μεσημέρι κατεβίβασαν την ελληνικήν σημαίαν και ύψωσαν ζώνην κόκκινην. . . (Κ.Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' Σελίδα 459). Ο Τούρκος Διοικητής της φρεγάτας μόλις είδε την κόκκινη ζώνη, σημείο υποταγής, πλησιάζει την νησίδα και η φρουρά παραδίδεται.

Η μικρότερη όμως νησίδα, το Δασκαλιό, δεν υποκύπτει. Οι υπερασπιστές της είναι αποφασισμένοι να μην παραδοθούν.

Ο καπετάν Πασάς προτείνει στους Έλληνες αιχμαλώτους που είχε τώρα στην φρεγάτα του να μεσολαβήσει στην φρουρά του Δασκαλιού να παραδοθεί. Δέχεται ο Σμυρλής και μαζί με άλλους Τούρκους πλησιάζουν με λέμβο την νησίδα. Η φρουρά αρχίζει να πυροβολεί.

Τους μιλάει ο Σμυρλής και οι πυροβολισμοί σταματούν. Αυτή τη στιγμή στο Δασκαλιό βρίσκονται πληγωμένοι, ο αρχηγός της φρουράς ρουμελιώτης οπλαρχηγός Νάνος και οι Ψαριανοί Μαμούνης και Βελισάριος .

Πέφτει ο Σμυρλής στην θάλασσα και βγαίνει στο Δασκαλιό . Ο Σμυρλής τους προέτρεψε να προσκυνήσουν, ο δε Νάνος αντί πάσης απαντήσεως έρριψε την πιστόλα και τον εφόνευσε ` ο δε Βελισάριος και Μαμούρης ίνα μη παραδοθώσιν έβαλον πυρ εις την πυρίτιδα ήν είχαν εκεί, εγένετο εκπυρσοκρότησις και επλήρωσαν το κοινόν χρέος. . . , , (Κ.Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 459).

Από την εκπυρσοκρότηση, κατά του Νικόδημου , σώθηκαν μόνο τρεις Έλληνες βαριά πληγωμένοι που πέθαναν και αυτοί μόλις τους μετέφεραν οι Τούρκοι στα πλοία τους.

Η ανατίναξη του Δασκαλιού σήμανε και το τέλος της τραγωδίας του ηρωικού Νησιού των Ψαρών ``. . . Τοιούτον έλαβον τέλος διελθόντα δια πυρός και σιδήρου μετά τριακόσια και εννέα μήνας , αφού κατεκεραύνωσαν την Τουρκίαν, τα ένδοξα μεν αλλ' ατυχή Ψαρά . . . , , (Κ.Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 461).

‘ ‘ ΕΙΚΟΝΑ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΚΑΙ ΦΡΙΚΗΣ’ ’

Τα Ψαρά, το απόρθητο φρούριο του Αιγαίου , που ήταν τότε προμαχώνας του Έθνους , έπεσεν στα χέρια των Τούρκων. Και η πόλη των Ψαρών , που βρισκόταν μέχρι τότε σε μια αξιοζήλευτη κίνηση και εργασία , είχε τώρα μεταβληθεί σε καπνούς και ερείπια.

Τα φανατισμένα εχθρικά στρατεύματα σκόρπισαν παντού την φωτιά και το θάνατο. Τίποτα δεν έμεινε όρθιο. Παντού ερήμωση και καταστροφή. Όλα πέρασαν από την ρομφαία των Τούρκων. Η αγριότητα του ασιάτη κατακτητή αφήκε στα διάβα της χαλασμό και συμφορά ` γράφει ο Νικόδημος : ``. . . Ο περιηγητής μεταβαίνων εις αυτή, μετά την πτώσιν της, έβλεπεν αυτήν ελεινόν πτώμα, αιχμηράν και κατάξηρον έχουσαν όψιν και πάντα υπό του κράτους της σιγής, της σφαγής και της αιχμαλωσίας και της καταστροφής Τα φονευθέντα και εκσφενδονισθέντα από τις εκπυρσοκροτήσεις των πυριταποθηκών εις Κάναλον, εις Φτελιό , εις τας νήσους του Αγίου Νικολάου, εις Δασκαλιό και εις την πόλιν σώματα, έκειντο γυμνά, διαμελισμένα ένθεν κακείθεν και εις τους βράχους του Παλιόκαστρου , παριστάνοντα ελεινόν θέαμα εις τα όμματα του θεατού. . . . , , (Κ.Νικόδημος ΑΠΟΜΗΝΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΩΝ σελίδα 45-46).

Η είδηση για την καταστροφή των Ψαρών, που υπήρξε πλήγμα για τον αγώνα του έθνους, διαδόθηκε αμέσως σε όλη την Ελλάδα. Το μεγάλο αυτό δράμα δε

συντάραξε και δε λύπησε μόνο τους Έλληνες , αλλά προκάλεσε, όπως ήταν επόμενο και τη συγκίνηση και συμπάθεια όλων των πολιτιστικών λαών της Ευρώπης. Γράφει ο GRAVIERE “. . . Από της καταστροφής της Χίου ουδέποτε τοιαύτη σφαγή είχε καθαιμάξει το θέατρον του πολέμου, ουδέποτε τοσούτον φοβερά συμφορά είχε εφελκύση την συμπαθειαν της Ευρώπης. . . , JURIN DELA GRAVIERE ‘ ‘ ΥΠΕΡ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΓΩΝΟΣ’ ’ (Μετάφραση Κ.Ράδου Σελίδα 143).

‘ ‘ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΠΩΛΕΙΩΝ’ ’

Μεγάλες υπήρξαν οι απώλειες και από τις δύο πλευρές. Από τους Ψαριανούς, όπως αναφέρει ο Νικόδημος, σώθηκαν 3.614 και χάθηκαν 3.000. Απ’ αυτούς άλλοι σκοτώθηκαν ή πνίγηκαν και άλλοι πιάστηκαν αιχμάλωτοι. Για τους μισθοφόρους και πάροικους ο Παπαρηγόπουλος γράφει: “. . . εκ δε των προσφύγων 17.000 ή εθανατώθηκαν ή εξηνδραποδίσθηκαν . . . , (Παπαρηγόπουλος ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ Τόμος Ζ’ Σελίδα 630).

Από τα Ψαριανά πλοία διασώθηκαν 16 πολεμικά, 7 πυρπολικά και 100 μικρά. Έπεσαν στα χέρια του εχθρού 12 πολεμικά, 2 πυρπολικά και 100 μικρά.

Πολύ μεγαλύτερες απώλειες είχαν οι Τούρκοι. Ο ίδιος ο Χορσέφ, όπως γράφει ο Νικόδημος, ομολόγησε σε Γάλλο πλοίαρχο, ότι μόνο κατά την απόβαση στον Κάναλο είχε 3.500 νεκρούς. Ακόμα μεγαλύτερες απώλειες είχε ο εχθρός και στις άλλες μάχες και προπαντός στο Φτελιό και Παλιόκαστρο. Ο Χορσέφ έχασε τόσο πολύ στρατό, ώστε δε μπορούσε να συνεχίσει την εκστρατεία και στα άλλα νησιά του Αιγαίου. “. . . Ενδεικτικό των μεγάλων απωλειών . . . είναι ότι δεν εκινήθη κατά της Ελλάδος, αλλά επέστρεψεν εις Μυτιλήνην δια στρατολόγησιν. . . , (Κ.Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α’ Σελίδα 461). Οι Ψαριανοί δεν δέχθηκαν τις προτάσεις του Χορσέφ να εγκαταλείψουν το Νησί τους και να σωθούν με τις οικογένειες τους. Προτίμησαν τον δρόμο της τιμής και της θυσίας. Υπεράσπισαν το Νησί τους ‘ ‘ μέχρις εσχάτων’ ’ και προξένησαν στον εχθρό βαρύτατες απώλειες. Με την θυσία τους ανέτρεψαν τα σχέδια του Χορσέφ να επιτεθεί και στα άλλα ελληνικά νησιά.

‘ ‘ Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΟΛΟΣ ΦΤΑΝΕΙ ΣΤΑ ΨΑΡΑ’ ’

Όταν μετά την καταστροφή, έφτασε στα Ψαρά ο Ελληνικός στόλος, βρήκε μερικά τουρκικά πλοία αγκυροβολημένα στον ‘ ‘ Κάβο του Γιωργάκη’ ’. Οι Τούρκοι που είχαν κανονοστάσια στα γύρω υψώματα, μόλις είδαν τον ελληνικό στόλο να αγκυροβολεί, στα ‘ ‘ Λιμνονάρια’ ’, συγκεντρώθηκαν στην κορυφή του βουνού και έστησαν την τουρκική σημαία. Οι Έλληνες τους καταδίωξαν και σκότωσαν πολλούς απ’ αυτούς. Λίγοι κατόρθωσαν κολυμπώντας να σωθούν

στα πλοία τους. Μερικοί Τούρκοι που ήταν φρουρά στο Παλαιόκαστρο , μόλις είδαν τα συμβαίνοντα, παράτησαν το κανονοστάσιο, κατέβηκαν στην πόλη και οχυρώθηκαν στα σπίτια του Αργύρη, Γιαννίτση, Γιάνναρη και Καλάρη. Ο ελληνικός στόλος κατεδίωξε τα εχθρικά πλοία, αιχμαλώτισε τέσσερα και καταβύθισε πολλά άλλα.

Αμέσως ύστερα οι Έλληνες πολιορκήσαν τους Τούρκους που ήταν οχυρωμένοι στα σπίτια και άρχισαν να τους χτυπούν με τα κανόνια . “. . . Άλλοι Τούρκοι έμενον αβλαβείς ένεκα τη στερεάς οικοδομής των οικιών. Επελθούσης δε της νυκτός οι Έλληνες εισήλθον εις τα πλοία. . . , , (Κ.Νικόδημος ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΩΝ Τόμος Α' σελίδα 42).

Την άλλη ημέρα ο ελληνικός στόλος αναχώρησε από τα Ψαρά . Τους Τούρκους, που είχαν απομείνει στο Νησί, παρέλαβε, ύστερα από λίγες μέρες ο τούρκικος στόλος.

‘ ‘ ΠΕΣΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΖΗΣΑΝΤΕΣ ΠΛΟΙΑΡΧΟΙ ΚΑΙ ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΙ ’ ’

Από τους Έλληνες πολεμιστές ελάχιστοι διασώθηκαν. Οι πιο πολλοί και ανάμεσα σ' αυτούς οι περισσότεροι από τους Ψαριανούς αρχηγούς στρατιωτικών σωμάτων έπεσαν νεκροί στις μάχες. Σκοτώθηκαν επίσης και όλοι οι οπλαρχηγοί των μισθοφόρων. Γι' αυτούς που έπεσαν, ο Μικές Δούκας γράφει: “. . . Χαίρετε ούν σήμερον και υμείς οι των Ψαριανών οπλαρχηγοί. Οι εν τη πατρίδι εν τω πολέμω φονευθέντες: Ανδρέα και Νικόλαε Μαυρογιανναίοι , Αναγνώστα και Νικόλαε Τζώρτζη, Αντώνη Σαρρή, Αντώνιε Κατσουλέρη, Γεώργιε και Αναγνώστα ατάδελφοι Βουρέκα, συν τούτοις δε και υμείς οι των ξένων προσκεκλημένοι στρατιωτών οπλαρχηγοί, υμείς λέγω ο Λάμπρος, Ράνδος και Νάνος . . . διότι ανδρείως και ηρωικώς κατεφρονήσατε τον υπέρ πατρίδος θάνατον. . . , , (Μικές Δούκας ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΣΥΜΒΑΝΤΑ . . . Σελίδα 20).

Γράφει επίσης και για τους Ψαριανούς που σώθηκαν και συνέχισαν, μετά την καταστροφή τον αγώνα κατά των Τούρκων : ‘ ‘ . . . Ναύαρχε των Ψαριανών Νικόλαε Αποστόλη και υμείς Αναγνώστη Δομιστίνη, Γεώργιε Σκανδάλη, Κωνσταντίνε , Δημήτριε και Γεώργιε Κοτζιά, Νικόλαε Γιάνναρη, Ιωάννη Καλάρη, Ιωάννη και Νικόλαε Βελισσάριοι και πάντες οι λοιποί, όσοι εν τη ελευθέρα της Ελλάδος γη μετά την άλωσιν των Ψαρών αποβιώσατε . . . , , (Μικές Δούκας ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΣΥΜΒΑΝΤΑ Σελίδα 21).

Ανάμεσα σ' αυτούς που σώθηκαν και που ούτε στιγμή δε σταμάτησαν τον αγώνα, ήταν και οι θρυλικοί πυρπολητές Κωνσταντίνος Κανάρης, Δημήτριος Παπανικολής και Κωνσταντίνος Νικόδημος.

‘ ‘ ΟΙ ΨΑΡΙΑΝΟΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ’ ’

Όσοι από τους Ψαριανούς κατόρθωσαν να φύγουν με τα πλοία διασκορπίστηκαν στα νησιά των Κυκλάδων, Ύδρα, Σπέτσες και Πελοπόννησο. Ξεριζωμένοι απ’ το Νησί τους, άστεγοι και στερούμενοι τα πάντα περιφέρονταν πρόσφυγες από το ένα μέρος στο άλλο.

Παρ’ όλα αυτά όμως τα δεινά τους ένα πόθο έχουν. Να επιστρέψουν όλοι το ρημαγμένο Νησί τους και να συνεχίσουν πάλι τον αγώνα κατά των Τούρκων . ” . . . Οι Ψαριανοί ενώ εισέτι εσπάραττον τα σώματα των πεσόντων, ενώ αι γοεραί κραυγαί των αιχμαλωτισθέντων συζύγων και τέκνων των εβόων εις τας ακοάς των και ενώ η τέφρα των οικιών των εισέτι εκάπνιζεν, εθεώρησαν σύμφορον εις τον αγώνα να επανέλθωσιν εις τα ερείπια της αποτεφρωμένης πατρίδος των και να αναλάβωσι νέους αγώνας και μέχρις εσχάτης ρανίδος του αίματος των καταδιώκωσι τον εχθρόν. . . , (Κ.Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α’ σελίδα 503).

Οι Ψαριανοί αγωνιστές δεν σταμάτησαν ούτε στιγμή τον αγώνα αυτόν κατά των Τούρκων. Με τα διασωθέντα πλοία τους έλαβαν μέρος σε όλες τις επιχειρήσεις του ελληνικού στόλου και πρόσφεραν τι υπηρεσίες τους μέχρι το τέλος του απελευθερωτικού αγώνα.

Μετά την απελευθέρωση οι Ψαριανοί που ήταν διασκορπισμένοι συνέστησαν μια επιτροπή για να βρίσκονται σε συχνή επαφή και επικοινωνία μεταξύ τους. Επιθυμία τους ήταν να ξαναγυρίσουν και να ζήσουν στο κατεστραμένο Νησί τους . Όταν όμως είδαν πως αυτό ήταν αδύνατο, ζήτησαν από την Ελληνική Διοίκηση να τους συγκεντρώσει και να ζήσουν όλοι μαζί στο ίδιο μέρος.

Η Ελληνική Κυβέρνηση ικανοποιώντας την επιθυμία τους αυτή τους παρεχώρησε την Ερέτρια. Εκεί εγκαταστάθηκαν και έχτισαν τα Νέα Ψαρά. Αργότερα όμως πολλοί απ’ αυτούς ξαναγύρισαν πάλι και κατοικούσαν στο ηρωικό και έρημο Νησί τους. Απόγονοι αυτών είναι οι σημερινοί κάτοικοι των Ψαρών .

‘ ‘ Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΨΑΡΩΝ ’ ’

Τι ήρθες ξένη για να ιδής στο έρημο Νησί ;

Ράχες γυμνές , ράχες ξερές, παντού καταστροφή!

Χαλάσματα, παλιόσπιτα, συντρίμια και ερημιά

Δεν έμεινε άλλο τίποτα στα ξακουστά Ψαρά.

Κι όμως ήταν μια φορά νησάκι ζηλεμένο
Και ήταν το λιμάνι του καράβια γεμισμένο.
Καθένας τώχε για τιμή να πάη να προσκυνήσει
Και στο τσαρσί το Ψαριανό εκεί να συργιανίση.
Του Μπελαίτη οι φροκαλιές κήκαν πέρα ως πέρα
Κι οι τάπιες απ' τις κανονιές πετιούνται στον αέρα.
Φωτιά στην Κοκκινόπουντα, φωτιά στο Δασκαλιό ,
Φωτιά και στο παλιόκαστρο, φωτιά και στο Φτελιό .
Όλα στάχτη γινήκανε σαν σήμερα μια μέρα,
Για την γλυκιά κι αμόνιαστη πολλές φορές μητέρα.
Μια κόρη μόνο έμεινε, σεμνή και λυπημένη,
Είναι η δόξα των Ψαρών , η μπαρουτοκαπνισμένη.
Η μάνα της ελευθεριάς, της θάλασσας η γέννα,
Στολίδι της παλικαριάς και του εικοσιένα.
Η συντροφιά της λεβεντιάς, η αδερφή του Άρη,
Αυτή που τη σημαία της έθρεψαν οι κουρσάροι.
Είναι αυτή που απήφαγε το τούρκικο κανόνι,
Με το 'να χέρι το δαυλό, με τ' αλλό το τιμόνι.
Είναι αυτή που έκαιγε τις τουρκικές φρεγάτες ,
Σαν νάταν πυροτέχνημα, σαν νάτανε λαμπάδα.
Είναι αυτή που έστελνε στην μάχη πρώτα πρώτα,
Σαν αστραπή σαν κεραυνός τα Ψαριανά μπουρλότα.
Είναι αυτή που ήτανε παρηγοριά και ελπίδα,
Στους σφαζόμενους αδερφούς στην μάνα μας πατρίδα.
Μ' αυτό τα τόσα της καλά, μόνη και πικραμένη
Στην έρημο μας το Νησί αυτή μονάχα μένει.

Και για στεφάνι της φορεί, στο αίμα βουτηγμένο,
Λίγα χορτάρια πύμειναν και αυτά 'ναι μαραμένα.
Αυτή μονάχα μελετά, αυτή μονάχα γράφει
Τα παλικάρια των Ψαρών, στην μαυρισμένη ράχη.
Για δέστε την πως περπατεί, πώς το κεφάλι σκύβει,
Τον πόνο μες' στα στήθη της φαρμακερό τον κρύβει ;

(Το ποίημα ανώνυμο διασώζεται από την παράδοση)

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΜΟΡΦΕΣ ΨΑΡΙΑΝΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΑ

Σημειώματα για την ζωή και την πατριωτική δράση μερικών από τους κυριότερους Ψαριανούς αγωνιστές κατά την επανάσταση του εικοσιένα.

(Κατ' αλφαβητική σειρά)

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

(Ο Ναύαρχος του Ψαριανού στόλου)

Γεννήθηκε στα Ψαρά γύρω στα 1770. Από ναυτική οικογένεια ο Νικ. Αποστόλης ακολούθησε και αυτός από πολύ νέος το ναυτικό επάγγελμα. Υπηρέτησε εθελοντής στο στόλο καταδρομής του Λάμπρου Κατσώνη και έλαβε μέρος μαζί με άλλους Ψαριανούς στη ναυμαχία του Καφηρέα το 1787. Ύστερα και για πολλά χρόνια, ταξίδευε στα λιμάνια της Μεσογείου με δικό του πλοίο και πλούτισε. Το έτος 1818 γύρισε στα Ψαρά και εκεί μυήθηκε από τους πρώτους στην Φιλική εταιρεία. "... Μεταξύ των Ψαριανών υπήρχον τινές κατηχούμενοι εις τα μυστήρια της Φιλικής Εταιρείας. Τούτων δ' έφοροι ήσαν ο Νικόλαος Αποστόλης και ο Δημήτριος Ν. Μαμούνης . . . , (Κ.Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' Σελίδα 99).

Όταν κηρύχθηκε η ελληνική επανάσταση διορίστηκε από τη Βουλή των Ψαρών ναύαρχος του Ψαριανού στόλου. Στα γεγονότα της καταστροφής των Ψαρών ήταν διοικητής σώματος 250 ανδρών και είχε αναλάβει τη φρούρηση των ακτών κόντα στον Άγιο Γεώργιο εκεί που σήμερα είναι ο φάρος του Νησιού.

Όταν οι Τούρκοι μπήκαν στην πόλη και ο άμαχος πληθυσμός ζητούσε σωτηρία στα πλοία, ο Αποστόλης έπλευσε με το καράβι του να προσφέρει βοήθεια. Απέτυχε όμως στην προσπάθεια του αυτή, γιατί στο μεταξύ τα τούρκικα πλοία είχαν περιζώσει το Λιμάνι. Κατόρθωσε μόνο να διασπάσει με το πλοίο του τον κλοιό του εχθρικού στόλου και να σωθεί. Μαζί του σώθηκε το πλήρωμα του πλοίου και οι δύο γιοί του.

Και μετά την καταστροφή των Ψαρών, σαν ναύαρχος του Ψαριανού στόλου, διακρίθηκε σε όλες τις ναυτικές επιχειρήσεις και ιδιαίτερα στις ναυμαχίες της Κω και Αλικαρνασσού , καθώς και στη μεγάλη ναυμαχία του Γέροντα στις 29 Αυγούστου 1824. Αγωνίστηκε με αυτοθυσία και αυταπάρνηση και διέθεσε για τον αγώνα ολόκληρη την περιουσία του. Πέθανε πάμπτωχος στις 19 Απριλίου 1827 σε ηλικία 60 περίπου ετών.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΑΚΗΣ

(Ο μεγάλος ανθρωπιστής και εθνικός ευεργέτης)

Γεννήθηκε στα Ψαρά κατά το έτος 1747. Από μικρός ακολούθησε το ναυτικό επάγγελμα. Πήρε μέρος στην επανάσταση του 1770, αφού πρώτα μετέτρεψε το εμπορικό του πλοίο σε καταδρομικό.

Υπήρξε ένας από τους τολμηρότερους καταδρομείς της εποχής εκείνης.

Σαν άνθρωπος ήταν προικισμένος με σπάνια προσόντα. Διακρίνονταν για την τιμότητα και την φιλανθρωπία του. Ποτέ δεν κυριεύτηκε από τα πάθη του πολέμου. Στους αιχμαλώτους έδειχνε μεγαλοψυχία και γενναιότητα και ποτέ δεν επέτρεψε στους ναύτες του την κακή μεταχείριση τους. “. . . Του αιιδίμου τούτου ανδρός η ψυχή, κατά μαρτυρίας των γερόντων, δεν εκυριεύθη από τα αγενή τάυτα πάθη πώποτε. Ο αιιδίμος ούτος ανήρ, περί τας αρχάς της επαναστάσεως (1770) εναυπήγησε γαλιώταν, είτα αγοράσας βρίκιο, ώλπισεν αυτό καταδρομικό και περί τα έσχατα του πολέμου εναυπήγησεν εις Ψαρά πλοίον τρικάταρτον πυροβόλων είκοσι εξ, έχον κατασκευήν πολεμικού πλοίου εταξίδευσε με το πλοίο του εις Λιβόρνον και επανέλθων εις Ψαρά απήλθεν εκείθεν εις Κωνσταντινούπολιν , (Κ.Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' Σελίδα 24).

Στην Κωνσταντινούπολη όμως οι τουρκικές αρχές διέταξαν την κατάσχεση του πλοίου , με την πρόφαση ότι ήταν μεγαλύτερο απ' όσο πρόβλεπε η συμφωνία. Ο Βαρβάκης για να αποφύγει τη σύλληψη του κατόρθωσε με την βοήθεια της Ρωσικής Πρεσβείας να φύγει κρυφά και να φτάσει στην Πετρούπολη , πρωτεύουσα της Ρωσίας τότε, το έτος 1778.

Η αυτοκράτειρα Αικατερίνη του έδωσε μικρή χρηματική βοήθεια και άδεια αλιείας στην Κασπία.

Ο Βαρβάκης εγκαταστάθηκε στο Αστραχάν, κοντά στην Κασπία όπου εμπορεύτηκε το χαβιάρι και πλούτισε. Ένα μεγάλο μέρος από τα πλούτη του διέθετε για την κατασκευή κοινωφελών έργων.

Κατασκεύασε διώρυγα στο Αστραχάν, γέφυρα στο Βόλγα ποταμό, αποξήρανε έλη, έχτισε Σχολεία, λουτρά κ.λπ . Για όλα αυτά η Ρώσικη Κυβέρνηση τον ετίμησε και τον κατέταξε στην τάξη των ευγενών.

Ο Βαρβάκης όμως δε λησμόνησε και το βράχο που γεννήθηκε, ούτε έπαψε να ενδιαφέρεται για την απελευθέρωση της πατρίδας του. Όταν κηρύχθηκε η επανάσταση ο Βαρβάκης ήταν περίπου 75 χρονών. Δεν έπαψε ούτε στιγμή να σκέπτεται και να βοηθεί τα Ψαρά στέλνοντας πολεμοφόδια, τροφές και χρήματα. “. . . . ο ταμίας (τη Βουλής των Ψαρών) εισέπραττε τας συνεισφοράς

των πολιτών και τα πεμπόμενα παρά του αιιδίμου Βαρβάκη χρήματα. (Κ.Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' Σελίδα 153).

Ήταν στην Βιέννη όταν έμαθε την καταστροφή των Ψαρών . Αμέσως από την Τεργέστη φόρτωσε ένα καράβι με ρούχα και τροφές , έφτασε στην Μονεμβασιά όπου βρίσκονταν σε άθλια κατάσταση πολλοί από τους συμπατριώτες του Ψαριανοί που είχαν διασωθεί. Σε όλους αυτούς έδωσε βοήθεια και θάρρος. Ακόμα σε πολλούς απ' αυτούς έδωσεν χρήματα για την απελευθέρωση των αιχμαλώτων συγγενών τους.

Ο Βαρβάκης έπειτα, αφού δήλωσε στη Βουλή των Ελλήνων ότι καταθέτει στην τράπεζα της Ρωσίας χρήματα για την σύσταση Σχολείου, αποφάσισε να επιστρέψει στην Ρωσία. Ενώ όμως βρισκόταν στην Ζάκυνθο αρρώστησε και πέθανε στις 12 Ιανουαρίου 1825.

Ο θάνατος του λύπησε όλους τους Έλληνες και ιδιαίτερα τους Ψαριανούς που έχασαν τον προστάτη τους.

Στην διαθήκη του άφησε το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας του για την αγορά των υπολοίπων αιχμαλώτων συμπατριωτών του, για την ίδρυση Σχολείου και για την ανοικοδόμηση της κατεστραμμένης πόλης των Ψαρών. Το Ελληνικό κράτος ανακήρυξε το Βαρβάκη Εθνικό Ευεργέτη.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΡΑΤΣΑΝΟΣ

(Πρόεδρος της Βουλής των Ψαρών)

Ο Δημήτριος Βρατσάνος υπήρξε μέλος της Φιλικής Εταιρείας από τους πρώτους Ψαριανούς. Όταν ο ρώσικος στόλος το έτος 1807 κατέβηκε στο Αιγαίο και ο ρώσος ναύαρχος παρακινούσε τους Ψαριανούς σε επανάσταση, ο Δημήτριος Βρατσάνος, σαν αντιπρόσωπος των Ψαριανών, διαπραγματεύτηκε με διπλωματική ικανότητα τους όρους της συμφωνίας για τον εφοδιασμό του ρώσικου στόλου με τρόφιμα.

Κατά τα γεγονότα της καταστροφής των Ψαρών ήταν πρόεδρος της Βουλής και μαζί με τα άλλα μέλη είχε αναλάβει την διεύθυνση του πολέμου.

Όταν οι Τούρκοι μπήκαν στην πόλη και άρχισαν την καταστροφή μαζί με τον γιό του Αντώνιο και με τους άλλους εξόχοντες Ψαριανούς οπλαρχηγούς κλείστηκαν στο μικρό φρούριο της Μαύρης Ράχης. Στο συμβούλιο που έκαναν την νύχτα στο ναό του Αγίου Ιωάννου ασπάστηκε από τους πρώτους τη γνώμη του Δημήτρη Γ.Χ Κοτζιά, να ανατινάξουν το φρούριο και να μη παραδοθούν. Και την επόμενη μέρα αφού πρόβαλαν αντίσταση στην έφοδο των Τούρκων , ο γιός του Αντώνιος έβαλε φωτιά στην μπαρουταποθήκη και βρήκαν ηρωικό θάνατο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΝΑΡΗΣ

(Ο θρυλικός μπουρλοτιέρης)

Ο ατρόμητος πυρπολητής, ο ήρωας της Ελληνικής Επανάστασης Κωνσταντίνος Κανάρης, γεννήθηκε στα Ψαρά το 1793. Από μικρός μπήκε στα καράβια. Για την σοβαρότητα και την σύνεση του είχε αποκτήσει την εκτίμηση των συμπατριωτών του. Πήρε γυναίκα τη Δέσποινα Μανιάτη. Η μητέρα του έκανε τη γιάτραινα χωρίς καμιά αμοιβή. “. . . Κατά τους έσχατους χρόνους η μήτηρ του Κανάρη εθεράπευε και αυτή πληγάς και άλλα, άνευ ουδεμιάς άλλης αμοιβής αρκούμενη εις την δικαίαν του θεραπευομένου ευγνωμοσύνην. . . . , , (Κ.Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' σελίδα 77).

Στον αγώνα ο Κανάρης μπήκε πολύ νέος και απ' την πρώτη στιγμή διακρίθηκε για την ανδρεία και την αυταπάρνηση του.

Πολλά είναι τα ηρωικά κατορθώματα του Κανάρη και ανυπολόγιστες οι καταστροφές που προξένησε στον τουρκικό στόλο με πυρπολικά.

Στις 6 Ιουνίου 1822, όπως αναφέραμε σε προηγούμενο Κεφάλαιο, έκαψε με το πυρπολικό του στο στενό της Χίου τη ναυαρχίδα του Καρά Αλή. Με το κατόρθωμα του αυτό ο Κανάρης εκδικήθηκε τη σφαγή της Χίου και έσπειρε τον πανικό στον τούρκικο στόλο.

Στις 28 Οκτωβρίου 1822, στο στενό της Τρωάδας – Τενέδου πυρπόλησε την ναυαρχίδα ‘ ‘ Ριάλα-Γεμισή ’ ’ του ναυάρχου Κακλαμάν Μεχμέτ Πασά. Στο εγχείρημα αυτό χάθηκαν 800 περίπου Τούρκοι. Οι υπόλοιποι τρομοκρατημένοι παράτησαν τα πλοία τους και βγήκαν στην στεριά για να σωθούν.

Στις 5 Αυγούστου 1824 στο στενό της Σάμου έκαψε μια τουρκική φρεγάτα και εκδικήθηκε την καταστροφή των Ψαρών. Πυρπόλησε ακόμα και μια εχθρική κορβέτα κοντά στην Αγία Μαρίνα Μυτιλήνης.

Μεγάλη εντύπωση είχε κάμει τότε το τόλμημα του Κανάρη στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας. Στις 22 Ιουλίου 1825, τρία πυρπολικά, του Κανάρη , του Βώκου και του Μπούτη ξεκίνησαν για την Αλεξάνδρεια, με σκοπό να κάψουν τον Αιγυπτιακό στόλο που ήταν αγκυροβολημένος εκεί. Τα πυρπολικά τα συνόδευαν τρία πολεμικά πλοία. Ο Κανάρης προχωρούσε μπροστά και όταν πλησίασε στο λιμάνι τα άλλα δύο πυρπολικά είχαν μείνει πολύ πίσω.

Επειδή υπήρχε κίνδυνος να αναγνωριστεί δεν μπορούσε να περιμένει. Ύψωσε τη ρώσικη σημαία, μπήκε στο λιμάνι και έβαλε φωτιά στο πυρπολικό με την ελπίδα να παρασυρθεί από τον άνεμο και να πέσει πάνω στα εχθρικά πλοία. Ο άνεμος όμως κόπασε απότομα και το εγχείρημα απέτυχε. Το πυρπολικό κάηκε χωρίς να μεταδώσει τη φωτιά. Ο Κανάρης και οι ναύτες του καταδιωκόμενοι κατόρθωσαν

να βγουν με την βάρκα τους από το λιμάνι, έφτασαν στα Ελληνικά πλοία, ανέβηκαν στο ένα απ' αυτά και σώθηκαν.

Μετά την καταστροφή των Ψαρών ο Κανάρης συνέχισε τον αγώνα κατά των Τούρκων και πήρε μέρος σε όλες τις επιχειρήσεις του Ελληνικού στόλου.

Στις 17 Ιουλίου 1826 ο Ελληνικός στόλος συναντήθηκε με τον τούρκικο απέναντι από το Καρλόβασι Σάμου. Στην ναυμαχία που επακολούθησε, ο Κανάρης όρμησε με το πυρπολικό του σε μια εχθρική φρεγάτα. ". . . Ο Κανάρης έχων πυρπολικόν ταχύπλουν το εκόλλησεν εις την πρύμνην μιας φρεγάτας και πυροβολούμενος με ψιλά όπλα έθεσε πυρ εις το πυρπολικόν. Αι φλόγες του πυρός προσέβαλον τον ατέρμονα, αλλ' οι Τούρκοι έσβησαν αυτόν και όλα τα προσβληθέντα της πρύμνης μέρη, δεν επυρπολήθη δε η φρεγάτα διότι το πυρπολικόν εβυθίσθη . . . , (Κ.Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' Σελίδα 73).

Ο Κανάρης ευτύχησε να ιδεί την Ελλάδα ελεύθερη. Η Πατρίδα για τις μεγάλες υπηρεσίες που πρόσφερε στον αγώνα, τον τίμησε με τα ανώτατα αξιώματα. Έγινε ναύαρχος, γερουσιαστής, χρημάτισε υπουργός Ναυτικών και πρωθυπουργός.

Ο μεγάλος ήρωας της ελληνικής επανάστασης πέθανε στις 3 Σεπτεμβρίου 1877 και η ταφή του έγινε στο πρώτο νεκροταφείο Αθηνών. (όπου και σώζεται ο τάφος του).

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ

(Ψαριανός Πυρπολητής)

Από τους πλουσιότερους караβοκυραίους των Ψαρών ο Γεώργιος Καλαφάτης μπήκε στον αγώνα το 1805 και πήρε μέρος σε πολλές καταδρομές στα παράλια της Μ. Ασίας. Πρώτος αυτός σκέφτηκε τη χρησιμοποίηση πυρπολικών κατά του τουρκικού στόλου.

Την σκέψη αυτή ανακοίνωσε στην Βουλή των Ψαρών και μάλιστα μετασκεύασε το πλοίο του σε πυρπολικό. Και είπε τότε στην Βουλή: ". . . Άρχοντες έχω κι εγώ πλοίον και περί εμού κανείς δεν ομιλεί ` εγώ θα έβγω εις την εκστρατείαν και το πλοίον θα το κάμω μπουρλότο και θα το διευθύνω και μόνος. . . , (Κ.Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' Σελίδα 122).

Και όταν αργότερα στην Έφεσο παρουσιάστηκε η ανάγκη να χρησιμοποιηθεί πυρπολικό, ο Ν. Αποστόλης, ο ναύαρχος του Ψαριανού στόλου, ειδοποίησε τον Γ. Καλαφάτην και έφτασε από τα Ψαρά με το πυρπολικό του και έλαβε μέρος στην επιχείρηση κατά της τουρκικής φρεγάτας ταυτόχρονα με τον Δ. Παπανικολή. Το πυρπολικό του Καλαφάτη όμως αχρηστεύθηκε από τα βλήματα του εχθρού.

Ο Γ. Καλαφάτης συνέχισε τον αγώνα και μετά την καταστροφή των Ψαρών και ως την απελευθέρωση της Ελλάδας. Πέθανε το 1851 σε ηλικία 81 ετών.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ

(Πυρπολητής και Συγγραφέας της ιστορίας των Ψαρών)

Ο Ψαριανός πυρπολητής Κωνσταντίνος Νικόδημος, συμπολεμιστής του Κανάρη και Παπανικολή, έλαβε μέρος στην επανάσταση από την πρώτη στιγμή. Γεννήθηκε στα Ψαρά το 1796. Ο πάππος του, εκ πατρός, καταγόταν από το Κοκωσί Αλμυρού. Ο πάππος του όμως εκ μητρός, Μικές Νικόδημος που έκανε στα Ψαρά τον πρακτικό γιατρό, έδωσε στον εγγονό τον Κωνσταντίνο το δικό του επώνυμο.

Στον Κωνσταντίνο Νικόδημο είχε αναθέσει η Βουλή των Ψαρών την κατασκευή των πυρπολικών. Την τέχνη αυτή την είχε διδαχθεί από τον Πατατούκο. " . . . Η δε κατασκευή και επιμέλεια των πυρπολικών αφ' ότου ο Πατατούκος εναυπήγησε πλοίον και απήρχετο εις εκστρατείας , ανετέθη παρά της Βουλής εις τον Κωνσταντίνον Νικόδημον , βοηθούμενον και από τον Γεώργιον Κουτσοδήμον, Ιωάννη Φιλίην και τινων άλλων. . . , (Κ.Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' Σελίδα 223).

Σαν πυρπολητής ο Κ.Νικόδημος έλαβε μέρος σε όλες τις επιχειρήσεις του Ψαριανού στόλου.

Στις 24 Σεπτεμβρίου 1824 πυρπόλησε τουρκικήν κορβέτα ανάμεσα Μυτιλήνης και Καραμπουρνά. Με το κατόρθωμα του αυτό εκδικήθηκε την καταστροφή των Ψαρών.

Ο ναύαρχος του Ψαριανού στόλου Νικ. Αποστόλης σε έγγραφο του γράφει για τον Νικόδημο : " . . . Ο γενναιότατος καπετάν Κωνσταντίνος Νικόδημος, ανήρ αποδεδειγμένης ανδρείας . . . εφάνη άξιος ναυμαχίας και επειδή συμπλέων με τον στόλο μας και γενναίως αγωνισθείς εις την Κω , ένθα εδίωκεν εις ικανόν διάστημα τον στολάρχην του τυράννου και άλλους, αγωνισθείς προσέτι με παρόμοιαν γενναιότητα εις την έξω του κόρφου Μανταλίας γεννομένην ναυμαχίαν, ένθα εβοήθησεν όχι ολίγον τρέψαν όλη την υπεράνεμον τάξιν των εχθρών, διαφυλάττετο ν' αγωνισθή και εις άλλην ναυμαχίαν με το πυρπολικόν του, εις την 24 του τρέχοντος γενομένην ναυμαχίαν έξω της Καλλονής, ένθα περί τας 10 ώρας της νυκτός, έκαυσε μίαν κορβέτα εχθρικήν κανονίων 13, του Μεχμέτ Αλή. . . , (Κ.Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' Σελίδα 558).

Έλαβε ακόμα μέρος και στη ναυμαχία του Γέροντος μαζί με τον Παπανικολή καθώς και στις ναυτικές επιχειρήσεις της Σάμου τον Ιούλιο του 1826.

Μετά την απελευθέρωση ο Νικόδημος υπήρξε ένας από τους κυριότερους οργανωτές του πολεμικού ναυτικού και έφτασε στο βαθμό του υποναυάρχου. Έγινε μέλος του Συμβουλίου Επικρατείας , εκλέχθηκε αντιπρόσωπος των Ψαριανών στην Βουλή των Ελλήνων και αγωνίσθηκε για την εγκατάσταση των συμπατριωτών του Ψαριανών στην Ερέτρια.

Έγραψε ιστορικά βιβλία στα οποία περιγράφει τα πολεμικά κατορθώματα των Ψαριανών κατά την διάρκεια του αγώνα, καθώς και τα τραγικά γεγονότα της καταστροφής των Ψαρών. Πέθανε στις 5 Σεπτεμβρίου 1877.

ΙΩΑΣΑΦ (ΙΩΑΣΟΦΟΣ) ΝΙΚΟΛΑΡΑΣ

(Ιερομόναχος, Συναθλητής του Κανάρη)

Ο Ψαριανός Ιωάσαφ (Ιάσοφος) Νικολάρας υπήρξε ένας από τους τολμηρότερους αγωνιστές . Η κήρυξη της επανάστασης τον βρήκε Ιερομόναχο στο Άγιον Όρος. Νεότατος τότε, 20 χρονών, μόλις πληροφορήθηκε τον ξεσηκωμό του γένους, έφτασε στα Ψαρά και έθεσε τον εαυτό του στην υπηρεσία του ιερού αγώνα.

Συγγενής του Κ. Κανάρη και αχώριστος σύντροφος και συμπολεμιστής του, τον ακολούθησε σε όλες τις ναυτικές επιχειρήσεις και έλαβε μέρος στα τολμηρά εγχειρήματα του θρυλικού πυρπολητή . ". . . Ιερομόναχος και συναθλητής του Κανάρη, έλαβε μέρος εις την πυρπόλησιν της τουρκικής ναυαρχίδας εν Χίω και της φρεγάτας εν Σάμω. Διεκρίνετο δια την τόλμην και γενναιότητα του. . . , (Δ.Σπανός : ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΨΑΡΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΙΤΥΧΙΑΝ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ΤΟΥ 1821 Σελίδα 212).

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΗΣ

(Ο πρωτοπόρος Ψαριανός πυρπολητής)

Ο Παπανικολής γεννήθηκε στα Ψαρά το 1790. Από μικρός υπηρέτησε και εκπαιδεύτηκε στα πλοία του πατέρα του. Όταν κηρύχθηκε η επανάσταση του 1821 έθεσε το πλοίο του στην διάθεση της Βουλής των Ψαρών. Κατά την διάρκεια του αγώνα αναδείχθηκε ένας από τους πιο γενναίους και ατρόμητους θαλασσομάχους.

Πρώτος ο Παπανικολής χρησιμοποίησε με επιτυχία πυρπολικό κατά του τουρκικού στόλου στην Ερεσσό της Μυτιλήνης τον Μάιο του 1821 και έκαψε μια τουρκική φρεγάτα, που είχε ποδίσει εκεί.

Το εγχείρημα αυτό και μάλιστα με πυρπολικό, έγινε με εντολή του ναύαρχου Νικ. Αποστόλη. Ο καπετάν Χατζητριανταφύλλου από την Λήμνο πρόσφερε το δικό του καράβι να μετασηματισθεί σε πυρπολικό και ο Πατατούκος με τον Ασανάσα ανάλαβαν να το ετοιμάσουν. Ο ναύαρχος Αποστόλης υπέδειξε για πυρπολητή τον συγγενή του Δημήτριο Παπανικολή. Στο μεταξύ όμως έφτασε από τα Ψαρά και ο Γεώργιος Καλαφάτης με το πυρπολικό του. Στις 27 Μαΐου άρχισε η επίθεση κατά της τουρκικής φρεγάτας. Πρώτος ρίχτηκε ο Γ. Καλαφάτης. Τα πυρά όμως του εχθρού προξενούν μεγάλες ζημιές στο πυρπολικό. Σχεδόν αχρηστεύεται και αρχίζει να κάνει νερά. Του βάζουν τότε φωτιά, αλλά καίγεται χωρίς να βλάψει την τουρκική φρεγάτα. Ορμάει τότε ο Παπανικολής, χώνει το μαστούνη της πλώρης του σε μια μπουκαπόρτα της φρεγάτας και βάζει φωτιά στο πυρπολικό. Οι φλόγες περιζώνουν το εχθρικό πολεμικό. Οι Τούρκοι τρομοκρατούνται και προσπαθούν να σωθούν. Άλλοι όμως απ' αυτούς καίγονται και άλλοι πνίγονται στην θάλασσα.

Ο Γάλλος ναύαρχος Γκραβιέρ, γράφει σχετικά για το κατόρθωμα αυτό του Παπανικολή : “. . . Αξιομνημόνευτος όντως ο τολμητής ούτος και Παπανικολής αποκαλείται, προσδέσας δι' ισχυρού κάλου το πυρπολικόν μετά του τουρκικού σκάφους, έθυκε το πυρ εις την θρυαλλίδα και επήσησεν εις την λέμβον, εν ή ανέμενον ήδη αυτόν οι συμπολεμισταί.

Εν ακαρεί αι φλόγες ανήλθον μέχρι των ιστίων του πάρωνος και το πολεμικόν σκάφος κατελύφθη υπό φλογών και καπνού. Οι Τούρκοι απέκοψαν τας άγκυρας του και τα δύο πλοία ομού φέρονται αφ' εαυτών προς τον μυχόν του όρμου περιφλεγή, συγχεόμενα εντός μιάς και της αυτής πυρκαϊάς, μέχρι της στιγμής, καθ' ήν η πυριταποθήκη του πλοίου της γραμμής εκρήγνυται. Αι άκατοι εν τούτοις κατάφορτοι μέχρι καταβυθίσεως, δεν αξαρκούσιν εις την διάσωσιν των φευγόντων. Οι Τούρκοι ναύται ρίπτονται αγελιδόν εις την θάλασσα όπως φθάσωσι νηχόμενοι εις την παραλίαν. Υποτίθεται ότι υπέρ τους τετρακοσίους, θύματα της πρώτης ταύτης συμφοράς, απωλέσθησαν. Ούτως οι μεν Τούρκοι ελάμβανον μάθημα οδυνηρόν, οι δ' Έλληνες ανεύρισκον το μυστικόν του πολέμου. . . . , (GRAVIERE: ΥΠΕΡ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΓΩΝΟΣ Σελίδα 76, Μετάφραση Κ. Ράδου).

Ο Δημ. Παπανικολής έλαβε μέρος και στη ναυμαχία του Γέροντος και στο πιο κρίσιμο σημείο της ναυμαχίας, μαζί με τον Κ. Νικόδημο όρμησαν στα πυρπολικά τους και έτρεψαν σε φυγή τον τουρκικό στόλο. Στην τολμηρή αυτή επίθεση το πυρπολικό του Παπανικολή αχρηστεύθηκε από τα πυρά του εχθρού. Ο Ναύαρχος Ν. Αποστόλης σε έγγραφο του προς την Ελληνική Διοίκηση έγραφε τότε για τον Δημ. Παπανικολή.

“. . . . Συμπλέων ήδη με τον στόλον μας έδειξεν ανδρείαν ανέκφραστον εις τας περί τας 24 Αυγούστου γενομένης ναυμαχίας αναμέσον Κω και Πιτέζι, ένα με τους συντρόφους του συμπολεμιστάς, αψηφών τα συνεχείς κατ' αυτού

ριπτόμενας σφαίρας, όρμησε και χαλάσας την τάξιν των εχθρών τους έτρεψεν εις φυγήν και επέστρεψεν ὅμως το πυρπολικόν του ζημιωμένον. Με την συνήθη του όρμην απέπλευσε με τον σύντροφον του πυρπολητήν εις την περί τας 29 (Αυγούστου 1824) γενομένην ναυμαχίαν περί των τακτικών απολεόντων Τούρκων, και αδιακόπως πυροβολούντων , εχάλασε την τάξιν των τρέψας αυτούς εις φυγήν και διασώσας πολλά των Ελληνικών πλοίων κάτωθεν κινδυνευόντων , ή μάλλον ειπείν, αρπάξαις την παντελή κατά των εχθρών νίκην από τας χειράς των Τούρκων. . . , (Κ.Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' Σελίδα 553).

Μετά την καταστροφή των Ψαρών ο Δημ. Παπανικολής με το πυρπολικό του κατέφυγε στις Σπέτσες απ' όπου μαζί με τους άλλους Ψαριανούς αγωνιστές συνέχισε τον αγώνα κατά των Τούρκων.

Το 1843 εκλέχθηκε πληρεξούσιος των Ψαρών και το 1846 τοποθετήθηκε στο Ναυτοδικείο όπου και υπηρέτησε μέχρι το 1855 οπότε και πέθανε.

ΠΑΤΑΤΟΥΚΟΣ

(Ιωάννης Δημουλίτσας)

Ο Ιωάννης Δημουλίτσας, γνωστός τότε στα Ψαρά με το παρεπώνυμο Πατατούκος, καταγόταν από την Πάργα. Είχε εγκατασταθεί από χρόνια στα Ψαρά και ταξίδευε με Ψαριανά πλοία. Επί αρκετό χρονικό διάστημα έμενε στην Τουλώνα της Γαλλίας όπου γνωρίσθηκε με τον Ρίτσι , Γάλλο καθηγητή του ναυστάθμου και αξιωματικό του Γαλλικού Ναυτικού. Απ' αυτόν διδάχθηκε την τέχνη κατασκευής πυρπολικών . Η επανάσταση του εικοσιένα τον βρήκε στα Ψαρά. Ο Νικόδημος γράφει : " . . . Οι Ψαριανοί αγαπώντες και τιμώντες τον Πατατούκον υιοθέτησαν αυτόν ὅτι δε αγαθών αισθημάτων και ειδήμων της Ελληνικής, Ιταλικής, Γαλλικής και Λατινικής γλώσσης ὅ και ίσως ευδοκία της θείας προνοίας εδιδάχθη την σωτηρίαν ταύτην κατασκευή του πυρπολικού ίνα χρησιμεύση εις την απελευθέρωση της Ελλάδος. . . , (Κ.Νικόδημος ΥΠΟΜΝΗΜΑ Τόμος Α' Σελίδα 221).

Και ο Μικές Δούκας γράφει: " . . . Ο Ιωάννης Πατατούκος ήτο έως 35 ετών, κάτοχος της μαθητικής ναυτικής, ήλθε δε εις Ψαρά δια παρακινήσεως πολλών πλοιάρχων Ψαριανών, αποκτήσας δε την εύνοιαν πάντων, ηγαπάτο πολύ παρ' αυτών. Ήτο δε γέννημα της Πάργας. Εξεγερθείσης δε της ιερής επαναστάσεως, επαρουσιάσθη εις την Βουλήν και είπεν ότι γνωρίζει την κατασκευήν των ηφαιστειών. . . , (Μικές Δούκας : ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΣΥΜΒΑΝΤΑ. . . Σελίδα 21)

Ο χρήσιμος όμως αυτός Έλληνας αγωνιστής, που τόσες υπηρεσίες πρόσφερε στον αγώνα με την τέχνη του και την πολεμική του δράση, δεν πρόφτασε να ιδεί

την Ελλάδα ελεύθερη. Αρρώστησε από επιδημία και πέθανε στα Ψαρά τον Μάρτιο 1823.

Ο θάνατος του ελύπησε πολύ τους Ψαριανούς και τον κήδεψαν με μεγάλες τιμές.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΤΑΜΑΤΑΡΑΣ

(Ψαριανός Αγωνιστής)

Ο Ψαριανός Ανδρέας Σταματάρας υπήρξε ένας γενναίος αγωνιστής του εικοσιένα, από τους πιο τολμηρούς και ριψοκίνδυνους καταδρομείς. Με τις επιχειρήσεις του άρπαξε από τους Τούρκους λάφυρα, κανόνια, κ.λ.π για τον εξοπλισμό του Νησιού. Την πρώτη Ιουνίου 1823 αναχώρησε από τα Ψαρά με το πλοίο του και με δύναμη 20 ανδρών για την Λέρο όπου κατά τις πληροφορίες υπήρχαν πολεμοφόδια.

Μόλις όμως το πλοίο έφτασε Λέρο. Ο Σταματάρας με τους συντρόφους του πιάστηκαν με απάτη από τον κυβερνήτη αυστριακής φρεγάτας και κλείστηκαν στο κύτος του αυστριακού σκάφους. Μόνο δυο κατόρθωσαν να δραπετεύσουν. Οι αυστριακοί έπειτα τους παρέδωσαν στον πασά της Σμύρνης. Οι Τούρκοι αφού τους βασάνισαν τους έστειλαν στην Κύζικο δεμένους στις ουρές αλόγων. Απ' εκεί με μια σακολέβα και με συνοδεία Τούρκων στρατιωτών τους έστειλαν για την Κωνσταντινούπολη όπου τους περίμενε βέβαιος θάνατος.

Όταν όμως πλησιάζουν στο Σεράϊ- Μπουρνού και την ώρα που οι Τούρκοι φρουροί ήταν στην πλώρη, ο Σταματάρας, συνεννοήθηκε με ένα σύντροφο του και του έλυσε τα δεσμά με τα δόντια. Και αφού στην συνέχεια λύθηκαν όλοι μεταξύ τους, όρμησαν στους Τούρκους συνοδούς και άλλους απ' αυτούς σκότωσαν και άλλους έριξαν στην θάλασσα.

Οι δεσμώτες Ψαριανοί αφού έγιναν κύριοι της σακολέβας, φόρεσαν τις στολές των Τούρκων και με κυβερνήτη του τουρκικού πλοίου τον Σταματάρα, έλαβαν πορεία προς τον Ελλήσποντο για να γυρίσουν στ Ψαρά . Σε λίγο όμως είδαν να μπαίνει στον Ελλήσποντο ο τουρκικός στόλος κυνηγημένος από τον ελληνικό . Ο κίνδυνος να αναγνωρισθούν και να συλληφθούν ήταν μεγάλος .

Όμως, οι τουρκικές στολές που φορούσαν και η προσποιητή αδιαφορία που έδειξαν, ξεγέλασαν τους Τούρκους. Ο τουρκικός στόλος πέρασε δίπλα τους χωρίς να τους υποπτευθεί.

Οι Ψαριανοί συνέχισαν το ταξίδι τους, μπήκαν στο Αιγαίο και σε λίγες μέρες έφτασαν Ψαρά, όπου τους έγινε μεγάλη υποδοχή, γιατί όλοι πίστευαν πως είχαν χαθεί .

Ο Σταματάρας συνέχισε το καταδρομικό του έργο και μάλιστα διακρίθηκε και σαν γενναίος και άξιος πυρπολητής.

ΟΙ ΑΛΛΟΙ ΓΝΩΣΤΟΙ ΑΓΝΩΣΤΟΙ ΗΡΩΕΣ ΤΩΝ ΨΑΡΩΝ

Πολλοί είναι ακόμα οι ήρωες των Ψαρών, πλοίαρχοι , οπλαρχηγοί, πυρπολητές και ναύτες , που έδρασαν και διακρίθηκαν σαν πολεμιστές κατά των Τούρκων πάνω στο Νησί, όταν αυτοί με πολλαπλάσιες δυνάμεις έκαμαν αποβάσεις και προχώρησαν προς την πόλη.

Οι περισσότεροι μάλιστα απ' αυτούς έδωσαν και την ζωή τους και πότισαν με το αίμα τους την ιερή γη των Ψαρών.

Κι ακόμα ένα πλήθος αφανών ηρώων, Ψαριανοί , μισθοφόροι και πάροικοι, που μπροστά στα πολυάριθμα στίφη του εχθρού , στάθηκαν απτόητοι και πολέμησαν πάνω στο Νησί με γενναιότητα και αυτοθυσία ως την τελευταία τους πνοή, προκαλώντας στους Τούρκους βαρύτατες απώλειες.

Είναι κείνοι που έπεσαν στις μάχες, όταν οι Τούρκοι σκορπούσαν στο Νησί την φωτιά και τον θάνατο. Κι' αυτοί που έγιναν ολοκαύτωμα στην Μαύρη Ράχη, αφού πολέμησαν ως την υπέρτατη θυσία.

Και οι άλλοι που πνίγηκαν στην θάλασσα , ή σύρθηκαν στη σκλαβιά. Όλοι όσοι θυσιάσαν τη ζωή τους στον βωμό της ελευθερίας και έγραψαν με το αίμα τους την ιστορία των Ψαρών.

Όλοι αυτοί, που έπραξαν το χρέος τους προς την πατρίδα, υπήρξαν ήρωες και είναι άξιοι της ευγνωμοσύνης του Έθνους .